

Poliisin voimankäyttötilanteet

Katsaus eri psykologisiin tekijöihin poliisin voimankäyttötilanteissa

Pietari Sarajärvi & Sampo Suomalainen

3/2024

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Julkaisun nimi

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Heli Jalander & Marko Lehtoranta

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Poliisin voimankäyttötilanteet sisältävät useita eri tekijöitä ja mitä parempi on poliisin tilannetietoisuus sitä paremmin poliisi todennäköisesti selviytyy tilanteesta. Voimankäyttötilanteet luovat poliisille stressiä ja tästä palautuminen poliiseille on tärkeää. Operatiivisessa kenttätoiminnassa tilannetietoisuuden määrittely on ollut häilyvää, mutta tähän on alettu pala kerrallaan luomaan muutosta. Teemoiksi opinnäytetyössä nousee myös havainnoinnin ja päätöksenteon merkitys poliisin kohtaamissa voimankäyttötilanteissa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, mitä eri tekijöitä poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään. Lisäksi syvennymme tilannetietoisuuteen sekä stressiin ja siitä palautumiseen.

Opinnäytetyö on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Tavoitteena tarkastella aiheeseen liittyvää materiaalia useista eri kirjallisista sekä sähköisistä lähteistä. Opinnäytetyössä syvennytään aihepiiriin ja luoda helposti luettava katsaus aiheeseen.

Sivumäärä: 45

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 4/2024

Avainsanat: havainnointi, tilannetietoisuus, stressi, voimankäyttö, resilienssi

ABSTRACT

Authors: Title of publicaton

Type of thesis: *Research-based thesis*

Publicity: Public

Supervisor: Heli Jalander & Marko Lehtoranta

Degree: Bachelor of police services

The police use of force situations involve several different factors, and the better the police's situational awareness, the more likely the police are to handle the situation well. Use of force situations create stress for police officers, and it is important for them to recover from this stress. In operational fieldwork, defining situational awareness has been ambiguous, but efforts have begun to gradually change this. The themes that emerge in the thesis also include the significance of observation and decision-making in the use of force situations encountered by the police. (ChatGPT 3.5.)

The purpose of the thesis is to explore the various factors involved in police use of force situations. Additionally, we delve into situational awareness, stress, and recovery from it. The thesis is conducted as a narrative literature review. The goal is to examine material related to the topic from various literary and electronic sources, to deepen understanding of the subject, and to create an easily readable overview of the topic (ChatGPT 3.5.)

Pages: 45

Month and year of review: 4/2024

Keywords: observation, situational awareness, stress, use of force, resilience

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTEPROSESSI	6
2.1 Menetelmä.....	6
2.2 Aihe ja tutkimuskysymykset.....	7
2.3 Aineiston keruu.....	7
2.4 Aineiston analyysi.....	8
3 LAKI POLIISIN VOIMANKÄYTÖSTÄ	9
3.1 Poliisin voimankäytön periaatteet	10
3.2 Suhteellisuusperiaate	10
3.3 Vähimmän haitan periaate.....	11
4 AMPUMA-ASE.....	12
5 POLIISIN VOIMANKÄYTÖN PSYKOLOGIA	13
5.1 Tilannetietoisuus yleisesti	15
5.2 Tilannetietoisuus poliisitoiminnassa	15
.....	18
5.3 Miten tilannetietoisuutta voidaan harjoitella ja miten sitä harjoitetaan poliisissa?	19
5.4 Mitä on stressi?	19
5.5 Voimankäyttötilanteen synnyttämät reaktiot.....	20
6 RESILIIENSSI.....	22
6.1 Resilienssi poliisissa	22
7 HAVAINNOINTI	25
7.1 Havainnointi poliisin voimankäyttötilanteissa	27
7.2 Havaintovääristymät poliisin voimankäyttötilanteissa.....	28
8 PÄÄTÖKSENTEKO	33
8.1 Päätöksenteko poliisin voimankäyttötilanteissa	34
9 PALAUTUMINEN.....	37
9.1 Poliisin palautumiskeinot	37
10 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	39
11 POHDINTA	41
11.1 Luotettavuus ja etiikka	42
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Poliisit ympäri Suomen kohtaavat tehtävillään haasteellisia tilanteita lähes päivittäin. Syyt haasteille voivat johtua ulkoisista tekijöistä, esimerkiksi kohdehenkilön käyttäytyminen. Haasteet voivat olla myös poliisin sisäisiä, esimerkiksi henkisen kyvykkyyden puute tai esimerkiksi vähäinen työkokemus. Nämä vaikuttavat poliisina toimivaan henkilöön muun muassa luomalla stressiä, vaikeuttamalla tilannekuvan luomista tai havainnointia. Syvennymme näihin aiheisiin opinnäytetyössämme, koska työharjoittelun aikana heräsi mielenkiinto, miksi joku poliisi pystyy toimimaan tietyillä tehtävillä rauhallisemmin kuin toinen? Miksi toiset tekevät parempia ratkaisuja paineen alla? Kuinka toiset hallitsevat stressiä paremmin kuin toiset?

Työssä käymme läpi minkälaisia eri tekijöitä poliisin kohtaamat voimankäyttötilanteet pitävät sisällään, mitä poliisi käy läpi niissä, kuinka niissä voi kehittyä ja kuinka tilanteissa tarvittavia kognitiivisia taitoja voi ylläpitää. Alkuun käymme läpi lakia, joka määrittelee poliisin voimankäytön. Tämän jälkeen käymme läpi mitä eri asioita poliisi kokee voimankäyttöön johtavissa tilanteissa, mitä on tilannetietoisuus, stressi, resilienssi sekä päätöksenteko näissä tilanteissa.

Opinnäytetyömme on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena ja meidän tavoitteenamme on tarkastella kirjallisuuskatsauksen löydöksiä useista eri lähteistä internetistä sekä kirjoista. Tavoitteenamme on saada tietoa, mitä eri tekijöitä poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään, syventyä näihin aiheisiin ja luoda helposti luettava kirjallisuuskatsaus.

Aiheeseen liittyvää materiaalia on käsitelty kirjallisuudessa ja internetissä erittäin paljon niin suomeksi kuin englanniksi. Tarkoituksena on saada kerättyä aineistoa ja tehdä siitä selkeä paketti, jota on helppo lukea, ymmärtää ja mahdollisesti hyödyntää poliisityöhön ja myös sen ulkopuolelle.

2 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Opinnäytetyön tarkoitus on kehittää ja syventää opiskelijan tietoja ja taitoja. Opinnäytetyö kehittää tiedonetsintää, aiemmin opitun laajaa soveltamista, oman työn arviointia ja opiskelijan kirjallisia ja suullisen ilmaisun taitoja. Opinnäytetyö on osalle opiskelijoista ensimmäinen tieteellinen kirjoitus (Haikansalo, Korander 2023, 1.)

Hakala (2022) toteaa, että opinnäytetyö voi vaikuttaa opiskelijalle suurelta tehtävältä ja Hakala se-
littää sitä, sillä, että usea opiskelija ei ole sellaista aiemmin tehnyt. Myös Haikansalo ja Korander
2023, 1 toteavat osaksi työn vaativuutta tulevan juuri siitä, että se on osalle opiskelijoista ensim-
mäinen tieteellinen kirjoitus.

Opinnäytetyötä tehdessään opiskelija saa valmiuksia itsenäiseen ja tavoitteelliseen työskentelyyn, uusien lähestymistapojen löytämiseen ja ongelmien holistiseen ratkaisemiseen. Opiskelija oppii tekemään vaiheittaisia työprosesseja ja jalostaa itseään asiantuntijana. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyössä tavoitteena olisi, että opiskelijalle kehittyä analyysoiva ote työmenetelmiin, toimelias suhtautuminen työn kehittämiseen ja taito analysoida työtä yksilön, organisaation ja poliisin toimintaympäristön kautta sekä, että tutkiva oppiminen poliisissa lisääntyisi. Opinnäytetyö voi olla toiminnallinen, tutkimuksellinen tai portfoliomuotoinen ja niiden toteutustavat ja prosessit eroavat toisistaan (Haikansalo, Korander 2023, 1–2).

Tutkimuksellisessa opinnäytetyössä voidaan kartoittaa jotakin ongelmaa tai ongelma-aluetta tai selvittää tai arvioida jotakin ilmiötä. Tulos voi olla esimerkiksi ehdotus ongelman ratkaisemiseksi tai ehdotus asian kehittämiseksi. Se voi olla myös kooste aiheeseen jo olemassa olevasta tutkitusta tiedosta eli kirjallisuuskatsaus. Tutkimuksellinen opinnäytetyössä on aina kirjallisia lähteitä ja aineistoa voidaan kerätä, vaikka kyselyillä tai haastatteluilla. Aineisto voi olla myös jo valmiina, jolloin opiskelijan ei tarvitse sitä itse kerätä (Haikansalo, Korander 2023, 3.)

2.1 Menetelmä

Opinnäytteen menetelmänä käytetään kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsaus ymmärretään useasti kapeasti, mutta se sisältää tosiasiallisesti useita eri tyyppisiä. Salminen jakaa kirjallisuuskatsauksen kolmeen tyyppiin kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. (Salminen 2011, 6.)

Yleiskatsaukseksi luonnehdittu kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä, joka ei sisällä tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Käytettävänä on laaja aineisto ja tutkittava ilmiö pystytään kuvaamaan laajasti. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa väljemmät tutkimuskysymykset verraten systemaattisen katsauksen tai meta-analyysiin (Salminen 2011, 6.)

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus sopii hyvin työhömmе, koska se ei sido meitä tarkkoihin muotteihin, vaan kuten Salminen (2011, 7) toteaa sen olevan kevyt katsauksen muoto ja sen avulla pystytään antamaan laaja kuva aiheesta ja sen lopputuleman tulisi olla helppo lukuinen.

Narratiivisen kirjallisuuskatsaus tiivistää jo aiemmin tehtyjä tutkimuksia ja sen analyysin muoto on kuvaileva synteesi, jonka yhteenveto on ytimekäs ja johdonmukainen (Evans 2008, 144, viitattu teoksessa Salminen 2011, 7). Narratiivisen katsauksen tietopohja ei ole käynyt läpi systemaattista seuraa (Salminen 2011, 7).

2.2 Aihe ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää eri tekijöitä poliisin voimankäyttötilanteissa. Tekijöitä selvitetään aiheesta tehtyjen tutkimusten, artikkelien, kirjallisuuden sekä muiden opinnäytetöiden sekä väitöskirjojen avulla. Työn tavoitteena on tutkia kirjallisuuskatsaukseen saatuja löydöksiä poliisin voimankäyttötilanteisiin vaikuttavista tekijöistä.

Tutkimuskysymykset, joista saamme vastaukset tutkimusongelmaan ovat:

Mitä eri psykologisia tekijöitä poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään?

Mitä on tilannetietoisuus ja miten se näyttäytyy poliisin kohtaamisissa voimankäyttötilanteissa?

Minkälainen vaikutus stressillä on poliisin voimankäyttötilanteissa?

2.3 Aineiston keruu

Narratiivisena kirjallisuuskatsauksena tehdyssä opinnäytetyössämme tutkimme aiemman kirjallisuuden perusteella, minkälaisia eri psykologisia tekijöitä poliisi kohtaa voimankäyttötilanteissa. Saimme hyvissä ajoin päähän, että haluamme toteuttaa opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksena liittyen poliisin kohtaamiin voimankäyttötilanteisiin.

Aluksi menimme Poliisiammattikorkeakoulun kirjastolle tutkimaan siellä olemassa olevia kirjallisuuslähteitä aiheeseen liittyen. Nopeasti kirjoista huomasimme, että poliisin kohtaamiin voimankäyttötilanteisiin liittyi vahvasti stressi, tilannetietoisuus, havainnointi ja resilienssi ja halusimme rakentaa työmme näiden teemojen ympärille.

Lainasimme useita kirjoja aiheeseen liittyen sekä tutustuimme verkossa olevaan aineistoon mahdollisimman kattavasti. Nopeasti huomasimme, että aiheesta oli kattavasti tietoa jo olemassa olevissa opinnäytetöissä, kirjoissa sekä verkossa. Tutkimuskysymykset syntyivät ja tarkentuivat pikkuhiljaa molempien syventyessä valitsemaamme aiheeseen

2.4 Aineiston analyysi

Työmme tavoitteena oli selvittää mitä eri psykologisia tekijöitä poliisit kohtaavat voimankäyttötilanteissa. Tavoitteenamme oli avata käsitteitä stressi, tilannetietoisuus, havainnointi ja resilienssi sekä niiden vaikutukset poliisiin voimankäyttötilanteissa. Tavoitteena oli luoda kirjallisuuskatsaus näiden käsitteiden ympärille.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta arviointi on tärkeää. Arvioinnissa on tärkeää huomioida tutkimuksen eettisyyttä, saatavuutta sekä sen tieteellistä laatua (Vastuullisen tutkijanarvioinnin työryhmä 2020, 7–8.)

Opinnäytetyömme on julkinen, eikä siinä ole salausmerkintöjä. Aineistoa kerättiin paljon, niin Poliisiammattikorkeakoulun kirjastosta ja verkosta. Saimme opinnäytetyönohjaajalta useita vinkkejä, mitä kirjoja kannattaa käyttää pohjana opinnäytetyötä ja mitkä eivät välttämättä ole luotettavuuden kannalta järkevimpiä. Aineistomme koostuvat pääosin asiantuntijoiden ja psykologien teoksista. Pyrimme siihen, että aineistomme on kerätty alkuperäisistä lähteistä. Lähdeviittauksista löytyy kuitenkin maininnat, mikäli aineistossa on käytetty välillistä lähdettä.

3 LAKI POLIISIN VOIMANKÄYTÖSTÄ

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen (Poliisilaki 872/2011 1 § 1 mom.).

Bouchtin (2020) mukaan voimakeinojen käyttö tarkoittaa pakon alaisena puuttumista fyysisellä voimankäytöllä henkilön käyttäytymiseen tai tekoon tai muuten tullaan väliin tilanteeseen, jolla on ihmislähtöinen toiminta tai jokin muu syy. Boucht (2020) jatkaa, että poliisin voimankäyttö on yksinomaan valtion heille suomaa toimivaltuutta, joka voi aiheuttaa eripuraa perusoikeuksien ja -vapauksien kanssa. Sisäministeriön poliisin voimakeinoja sekä kulkuneuvon pysäyttämistä koskevassa asetuksessa (245/2015) taasen todetaan, että voimakeinot ovat fyysisen voimankäytön käyttämistä siten, että sillä pyritään vaikuttamaan tehtävän kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen joko suoraan tai välillisesti, voimankäyttövälineen tai fyysisen voima käyttämistä poliisilain 2 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esteen poistamiseksi.

Poliisille on annettu laajat toimivaltuudet puuttua ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteensa, jotta se voi suorittaa virkatehtävänsä. Poliisilla on oikeus virkatehtävällään murtaa vastarinta, poistaa henkilö paikalta, kiinniottaa henkilö, estää vapautensa menettäneen pakeneminen, poistaa este, puuttua miehittämättömän ilma-aluksen kulkuun taikka uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää tarpeellisia voimakeinoja, joiden käyttämistä voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat (PoIL 872/2011 17 §.)

Poliisilla on myös oikeus virantoimituksessa hätävarjeluun siten kuin rikoslain 4 luvun 4 §:ssä säädetään. Hätävarjelutilanteessa poliisi toimii virkavastuulla ja, kun hätävarjelu puolustettavuutta arvioidaan, otetaan huomioon poliisin koulutus ja hänen kokemuksensa perusteella asetettavat vaatimukset (PoIL 872/2011 17 §.) Hätävarjelu on puolustautumista hyökkäystä vastaan, joten lievemmat kohteen tekotavat jäävät jo kielellisesti hätävarjeluun määritelmän ulkopuolelle (Boucht 2020, 100).

Poliisi turvaa, mutta joissain tilanteissa puuttuu ihmisten perusoikeuksiin voimakeinoin toimivaltuuksiensa rajoissa, joka aiheuttaa jännitteen ihmisten ja poliisin välille, koska poliisin tulisi turvata näitä oikeuksia (Boucht 2020, 19). ”Tästä jännitteestä voidaan johtaa paitsi tarpeellisuuden ja suhteellisuuden vaatimukset myös yleinen restriktiivisyyden julkisoikeudellisessa voimakeinojen käytössä sekä se, ettei tule aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin tehtävän suorittamiseksi on välttämätöntä.” (Boucht 2020, 19.)

Kuten edellä mainittua poliisin oikeuttamisperuste voimankäyttöön tulee poliisilaista ja rikoslaista, toteaa Rikander (2019, 99) tästä näkemyksestä, että voimakeinojen käytön oikeuttamisperusteista puhuminen on ongelmallista, koska se viittaa oikeudenvastaisen teon muuttamista oikeudenmukaiseksi, vaikka teko on jo alun perin ollut oikeudenmukainen.

3.1 Poliisin voimankäytön periaatteet

Poliisin on kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia, sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista (PoL 1:2).

Poliisilaissa erityistä huomiota on saanut poliisin valtuudet puuttua ihmisen perusoikeuksiin. Poliisin tulee kunnioittaa perusoikeuksia ja -vapauksia ja valita keino, joka parhaiten toimintatapa, joka parhaiten toimii suhteessa näihin. Periaatteet voivat kuitenkin johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen, mikäli säännöstä sovellettaisiin sen eksaktissa muodossa (Boucht 2020, 19; Rikander 2019, 36–37.) Periaatteet on jaettu eri pykäliin ja pykälien sisällä järjestelmällisesti eri momenteiksi. Tämän ansiosta periaatteet ovat lakiteknisesti selkeästi irrotettu toisistaan, joka selkeyttää periaatteita. Periaatteiden johdonmukaisuus edistää poliisin soveltamista perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen. Edellä mainittu koskee kaikkia poliisilain 1 luvun periaatteita (Rantaeskola 2014, 25–26.)

Polisiin toimintaa säätelevät normit voivat olla toimintaa luovia ja rajoittavia. Toinen normi voi antaa mahdollisuuden esimerkiksi henkilön kiinniottoon, kun taas toinen normi luo kysymyksen toiminnan välttämättömyydestä ja sen puolustettavuudesta. Poliisin toimivalta syntyy näiden kahden yhteisvaikutuksesta. Voimakeinojen käytössä korostuu tapauskohtainen pohdinta, johon vaikuttaa esimerkiksi poliisikulttuuri, joka pitää sisällään esimerkiksi arvot, asenteet ja säännöt. Näiden kokonaisuus vaikuttaa siihen miten yksittäinen poliisi käyttää harkintavaltaansa (Rikander 2019, 37.)

3.2 Suhteellisuusperiaate

Poliisin toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin (PoL 1:3).

Suhteellisuusperiaate tarkoittaa, että käytettävät keinot ja niiden aiheuttama haitta ovat oikeassa suhteessa keskenään. Voimakeinojen käytössä suhteellisuusperiaate tulee kyseeseen varsinkin, kun arvioidaan työtehtävän vaarallisuutta. Suhteellisuusperiaatetta kuvastaa poliisilain 1 luvun 9 § toimenpiteestä luopuminen ja sen siirtäminen. Pykälä mahdollistaa poliisin toiminnan oikean kohdentamisen ja ajoittamisen. Suhteellisuusperiaate on tärkeä säännös poliisien toimien perustelun

kannalta, koska se on puolustettavuusvaatimuksen jatke eli ovatko poliisin toimet olleet oikeassa balanssissa toisiinsa nähden. Voimankäyttötilanteissa se tarkoittaa sitä, kun voimankäyttöön on perustellusti ryhdytty ei siitä vastarinnan voimistuessa luopua (Rikander 2019, 38; Rantaeskola 2014, 29.)

3.3 Vähimmän haitan periaate

Poliisin toimenpiteillä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi (PoIL 1:4).

Vähimmän haitan periaatteessa poliisi puuttuu tehtävällään ihmisen oikeuksiin vain sen verran kuin on välttämätöntä. Toimenpiteen tarpeellisuus arvioidaan ensisijaisesti poliisin tavoitteiden saavuttamiseen nähden. Voimakeinojen käytössä periaate ilmenee siten, että poliisi ilmaisee, että se on valmistautunut käyttämään voimakeinoja ja, että hän on poliisi (Rikander 2019, 38–39; Rantaeskola 2014, 31).

4 AMPUMA-ASE

Poliisilain 2 luvun 19 §:n mukaan ampuma-asetta voidaan käyttää vain silloin, kun kyseessä on välitöntä ja vakavaa vaaraa toisen hengelle ja terveydelle aiheuttavan henkilön toiminnan pysäyttäminen eikä lievempää keinoa ole käytettävissä. Ampuma-asetta voidaan käyttää kiireellistä ja tärkeää tehtävää suorittaessa esineen, eläimen tai muun vastaavan esteen poistamiseksi.

Ampuma-aseen käytöllä tarkoitetaan ampuma-aselain 2 §:ssä tarkoitetusta käytöstä varoittamista, uhkaamista ja laukauksen ampumista. Esille ottaminen ja toimintavalmiuteen saattaminen eivät ole ampuma-aseen käyttöä (PoIL 2:19.)

Ampuma-ase on poliisin voimankäytön korkeimman kynnyksen voimankäyttöväline ja poliisin tulee pyrkiä välttämään ampuma-aseen käyttöä, mikäli ampuma-asetta joutuisi käyttämään, tulee sen olla ehdottoman välttämätöntä (Boucht 2020, 57–58).

Poliisin virka-aseen käyttö sisältää kolme eri tilannetta laukauksen ampuminen, käytöstä varoittaminen kohdehenkilöä kohtaan ja ampuma-aseella uhkaamista. Ampuma-aseella uhkaaminen tarkemmin tarkoittaa aseella tähtäämistä kohdehenkilöä kohti ja kohdehenkilö voi joutua ampuma-aseen käytön kohteeksi, mikäli kohdehenkilö ei noudata annettua käskyä. Varoituksen ja uhkaamisen ero on se, että varoittaessa kohdehenkilöä ei aseteta suoraan vaaraan joutua ampuma-aseen kohteeksi (Boucht 2020, 58–59).

5 POLIISIN VOIMANKÄYTÖN PSYKOLOGIA

Psykologia on ihmisen toimintaa tutkivaa ja selittävää tiedettä. Tärkeimpiä kohteita psykologiselle tutkimukselle on ihmisen ominaisuudet ja erilaisten taustatekijöiden vaikutukset ihmisen käyttäytymiseen ja ajatteluun. (Pentikäinen, n.d.)

Ihminen on kokonaisuus, jonka toimintaan, ajatteluun ja kehitykseen vaikuttaa monia erilaisia sosiaalisia, psyykkisiä sekä biologisia taustatekijöitä. Biologisia tekijöitä on perintötekijät eli geenit, hermoston toiminta ja ominaisuudet sekä kasvuympäristö. Psyykkisiä tekijöitä kognitiiviset eli tiedonkäsittelyyn liittyvät kyvyt, emootiot eli erilaiset tunteet, motiivit sekä mielenterveyden tila. Sosiaalisia tekijöitä on koti- ja perhetaustat, vertaisryhmät sekä yhteiskunnalliset elinolosuhteet. (Pentikäinen, n.d.)

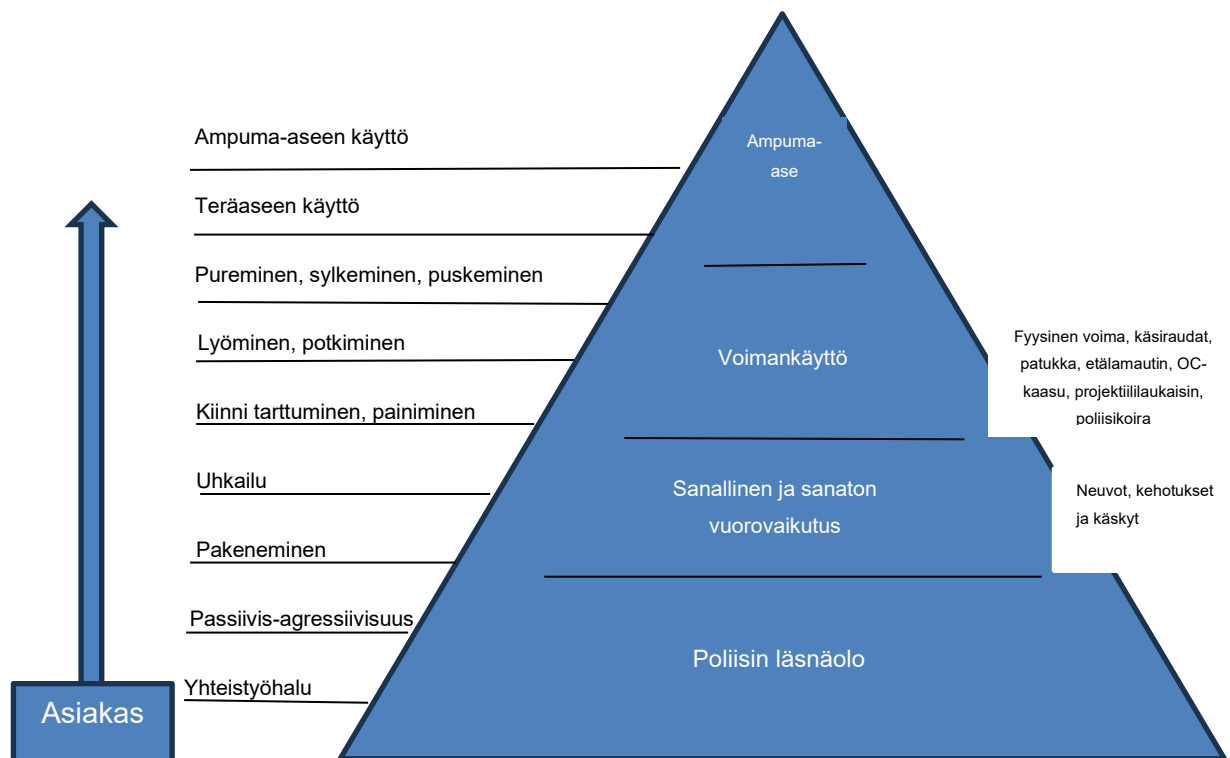
Psykologia ja poliisityö yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla. Ihmisen käyttäytymistä tutkimalla saadaan poliisityöhön apua ennaltaestämään rikoksia sekä tutkimaan niitä. Koulutuksensa pohjalta asiaan perehtyneet psykologit osaavat vastata rikostutkinnan kannalta merkittäviin kysymyksiin liittyen esimerkiksi ihmisen käyttäytymiseen, vuorovaikutukseen, valehteluun tai muistiin. (Kaunisto ym. 2021, 9.)

Suomessa psykologit eivät ole vielä suuressa osassa poliisitoimintaa, mutta yhteistyötä rakennetaan jatkuvasti suuremmaksi. Tällä hetkellä Suomen poliisi hyödyntää psykologeja esimerkiksi väkivallan uhka-arvioinneissa, lapsiin ja nuoriin liittyvissä rikosepäilyissä, lasten haastateltavuuden tai kertomusten luotettavuuden arvioinnissa, kehitysvammaisten aikuisten kuulemisessa, epäiltyjen kuulustelujen suunnittelussa sekä erinäisissä konsultatiivisissa kysymyksissä ja poliisikoulutustehävissä. (Kaunisto ym. 2021, 10.)

Poliisit kohtaava työssään jatkuvasti erilaisia konfliktitilanteita sekä eri tavalla käyttäytyviä ihmisiä. Tilanteiden ratkaiseminen perustuu ensisijaisesti muuhun kuin fyysisiin voimakeinoihin. Poliisilaki määrittääkin sen, että poliisin tulee ensisijaisesti toimia neuvoin, kehotuksin ja käskyin. Menetelmänä on siis pääasiassa sanallinen vuorovaikutus, kuunteleminen ja sanaton viestintä. Vasta tämän jälkeen käytetään lievintä mahdollista fyysistä voimakeinoa. (Kaunisto ym. 2021, 183.)

Voimankäyttötilanteet, joita poliisi kohtaa etenevät yleensä nopeasti ja yllätyksellisesti. Tässä nousee esiin ihmisen psykologiset ominaisuudet. Tilanteet vaativat poliisilta nopeaa havainnointia, päätöksentekoa sekä tilanteen ratkaisevaa toimintaa joko yksin tai partiossa. Tilanteissa on useita ihmisen suorituskyvyn osa-alueita kuten ennako-oletusten ja stressin vaikutus, havainnointi, päätöksenteko, tunteet ja kognitio, eli tiedolliset toiminnot, kuten ajattelu ja muisti. (Kaunisto ym. 2021, 184.)

Voimankäyttötilanteet voivat olla poliisille psyykkisesti kuormittavia ja herättää yksilöstä riippuen voimakkaitakin tunteita, niin tapahtumahetkellä, kuin pitkään sen jälkeenkin. Poliisin voimankäytöllä tarkoitetaan valtaa, jota poliisi voi käyttää virkatehtävän suorittamiseksi, kun puhe ei auta ja tehtävä on suoritettava. (Kaunisto ym. 2021, 184.)

Kuviossa näytetään poliisin voimankäytön sekä poliisin kohtaaman vastarinnan eri tasot (Kaunisto, Hyyti, Koskelainen, Nieminen, 2021, 185).

5.1 Tilannetietoisuus yleisesti

Koistinen kirjoittaa diplomityössään, että: ”Yksinkertaisimmillaan tilannetietoisuus tarkoittaa sitä, että yksilö tietää mitä ympärillä tapahtuu ja pystyy ennakoimaan, miten tilanne tulee seuraavaksi muuttumaan. Tilannetietoisuus on dynaaminen, eli aktiivinen, kehittyvä ja muuttuva tila, joka voidaan kuvata kiertokulkuna, joka on jatkuvaa (Kaunisto ym. 2011, 18.) Tärkeä on tiedostaa, että suoritus voi olla huono tai hyvä tilannetietoisuudesta huolimatta. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tilannetietoisuus olisi hyvä voi yksilö suoriutua heikosti tai toimia täysin vastoin tilannetietoisuuteen perustuvaa tietoa (Huhta 2023, 2.1 Situational awareness, 14.) Suoritus voi olla myös ihanteellinen, vaikka tilannetietoisuus olisi puutteellista (Endsley 1995, viitattu teoksessa Huhta 2023, 2.1 Situational awareness, 14).

Nykyaikana termiä tilannetietoisuus käytetään yleensä, kun puhutaan haastavista operatiivisista toimintaympäristöistä eli joissa toiminnalla ja päätöksenteolla on vaikutuksia. Esimerkiksi voidaan nostaa poliisitoiminta, lentokapteenin toiminta lentokoneessa tai vaikka toiminta mitä kirurgi suorittaa leikkaussalissa. Näissä yhdistävä tekijä on nopea ja hyvä päätöksenteko sekä informaatiovirran suuri määrä, josta perustelut päätöksentekoon tulisi löytää. Terminä tilannetietoisuus on peräisin sotilasilmalupiiireistä, jossa sillä tarkoitettiin, että alusten miehistöllä tuli olla kyky hahmottaa taistelutilan ympäristö, sekä hahmottaa ympäristöstä mitä eri osalliset tekivät sillä hetkellä ja mitä he aikovat todennäköisesti tehdä lähitulevaisuudessa (Kaunisto ym. 2011, 18.)

Käsitteenä ja teoriana tilannetietoisuutta on kuvattu ja perusteltu usein eri tavoin. Yhteistä niille on se, että tilannetietoisuus perustuu kognitiiviseen toimintaan mitä ihminen tekee. Näitä on ympäristön havaitseminen, tulkitseminen, mielikuvien luominen, mentaaliset mallit, asioiden ja tapahtumien muistaminen, tilanteiden ennakointi ja toiminnan suunnittelu. (Kaunisto ym. 2021, 188.) Huhdan (2023) mukaan myös tilannetietoisuus määritellään useilla tavoilla ja se liittyy aina kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen sen hetkisestä tilanteesta, kuten myös (Kaunisto ym. 2021) toteaa.

5.2 Tilannetietoisuus poliisitoiminnassa

Tilannetietoisuus poliisille on ensiarvoisen tärkeää, koska poliisit toimivat useasti kriittisissä tilanteissa, joissa on kyse terveydestä turvallisuudesta ja mahdollisesti jopa elämästä ja kuolemasta heille itselleen tai heidän asiakkailleen (Huhta 2023, 2.1 Situational awareness, 14).

Mikäli oma henkinen suorituskyky tai selkeä tilannetietoisuus eivät ole hyvällä tasolla, se voi vaikuttaa negatiivisesti todellisuudentajuun ja tulkintakykyyn ympäristöstä. Tätä ei välttämättä huomaa itse. Voit esimerkiksi nähdä, kuulla tai tulkita asioita väärin, jonka seurauksena syntyy väärin tehtyjä johtopäätöksiä. Poliisitoiminnassa tämä voi näkyä, esimerkiksi sillä tavalla, että poliisi sanoo nähneensä varmaksi toisella osapuolella aseensa tai, että veitsi oli tulossa kohti, vaikka myöhemmin

voidaan vakuuttaa esimerkiksi videolta, että näin ei ollut. Huonon tilannetajun vallassa tärkeät havainnot ja ympäristö voivat vääristyä. (Åhman & Gustafsberg 2017, 11.)

Åhman ja Gustafsberg nostavat kirjassaan (2017, 12) esimerkiksi vuoden 2015 tilaston, jossa USA:n poliisi käytti aseita kuolettavasti 991 kertaa, joista 94 henkilöä oli aseettomia.

Tilannetietoinen poliisi on tietoinen, mitä hänen ympäristössään tapahtuu juuri sillä hetkellä. Hän tiedostaa mitä hänen tulisi tehdä ja mitä mahdollisuuksia hänellä on päästäkseen tavoitteeseen. Samalla hän pystyy ennakoimaan ja tietyllä tavalla ennustamaan, mitä ympäristössä todennäköisimmin tapahtuu seuraavaksi. Tämä on perusedellytys poliisitoiminnalle ja turvallisuudelle ja laadukkaalle toiminnalle voimankäyttötilanteissa, koska se vaatii ennakointia, päätöksentekoa sekä toimintaa. (Kaunisto ym. 2021, 187–188.)

Käymme myöhemmässä vaiheessa opinnäytetyötä läpi, kuinka tilanteiden tuoma stressi ja tunteet näkyvät voimankäyttötilanteissa ja kuinka työhyvinvointi vaikuttaa tilannetietoisuuteen ja kuinka sitä pystytään kehittämään, parantamaan ja ylläpitämään.

Mica Endsley (1995) on luonut mallin tilannetietoisuudesta, jota on usein hyödynnetty ja käytetty poliisitoiminnan psykologiassa. Mallin mukaan tilannetietoisuus on ympäristön havaitsemista ajassa ja tilassa, havaintojen merkityksen ymmärtämistä sekä suunnittelua lähitulevaisuuteen. Tilannetietoisuus voidaan jakaa mallin mukaan kolmeen eri tasoon: havaitsemiseen, tilanteen ymmärtämiseen ja tulevan tilanteen ennakointiin. Ihmisen tilannetietoisuuden tulee muuttua kokoajan uusilla havainnoilla, tulkinnoilla ja ennakoinneilla, koska ympäristö, sekä sen hetkinen tilanne ovat jatkuvasti muutoksessa. (Kaunisto ym. 2021, 188.)

Mica Endsley selittää mallissaan (1995) tilannetietoisuuden kolmella eri tasolla. Ensimmäinen taso on tavoitteen saavuttamiseksi tehtyjen havaintojen tekemistä ympärillä olevasta ympäristöstä. Esimerkkinä voidaan poliisitoiminnasta nostaa kuulohavainnot suljetun oven takaa ja erilaiset näköhavainnot ympäristöstä esimerkiksi paikalla olevista henkilöistä, kohdehenkilön liikkeistä, poistumistie mahdollisuuksista tai poliisille mahdollisesti vaarallisista esineistä. (Kaunisto ym. 2021, 188.)

Tilannetietoisuuden mallin toinen taso pitää sisällään ymmärtämiseen, joka tarkoittaa sitä, että pystytään yhdistelemään jo tehtyjä havaintoja. Tässä tapauksessa poliisi pystyy kietomaan havainnoista saamansa tiedot yhteen ja ymmärtää niiden merkityksen omille tavoitteilleen. Tämän avulla poliisi pystyy luomaan sen hetkisen tilannekuvan ja pystyy ottamaan paremmin huomioon mahdolliset riskit, uhat ja toiminta mahdollisuudet. (Kaunisto ym. 2021, 190.)

Kolmannen tason Mica Endsley (1995) kuvaa mallissaan ennakoinniksi. Ennakointi toimii ympäristön havainnoinnin ja tilanteen ymmärtämisen pohjana. Ennakointiin kykenevä henkilö pystyy ymmärtämään mitä tilanteen jatkuessa saattaa todennäköisesti tapahtua lähitulevaisuudessa. Esimerkkinä poliisi pystyy ennakoinnilla luomaan kuvan, miten kohdehenkilö saattaa mahdollisesti toimia ja pystyy sopeuttamaan oman toimintansa sen mukaisesti. (Kaunisto ym. 2021, 190.)

Huhta kertoo väitöskirjassaan (2023, Sub-study 1, 36) esimerkin Endsley'n mallin toisen ja kolmannen tason soveltamisesta. Poliisi on tilanteessa, jossa sillä on jo tarvittava tieto uhrin olevan välittömässä avun tarpeessa seuraavassa huoneessa ja poliisin tulisi tilannetietoisuuden valossa edetä nopeasti seuraavaan huoneeseen. Kuitenkin voimakkaasti ilmaistu vetäytyminen voi aiheettomasti viivästyttää tilannetietoisuuteen perustuvia toimintoja. Tässä tapauksessa käyttäytymisen ulottuvuudet eivät suoraan vaikuta tilannetietoisuuteen, joka tässä vaiheessa sisältää ymmärryksen, että poliisin tulisi edetä nopeasti seuraavaan huoneeseen (ts. taso 2, Endsley 1995), koska muuten joku joutuu hengenvaaraan (ts. taso 3 ennakointi, Endsley 1995) (Huhta 2023. sub-study 1, 38.) Näin ollen käyttäytymisen ulottuvuudet ei välttämättä vaikuta negatiivisesti tilannetietoisuuden muodostumiseen vaan päätöksiin toimia sen mukaisesti, mikä voi johtaa lopputuloksiin, jotka ovat ristiriidassa tilannetietoisuuden kanssa (Huhta 2023, sub-study 1, 38).

Malli on havainnollistava poliisin voimankäyttötilanteiden vaatimuksiin, mutta poliisin tarvitsemat taidot voimankäyttötilanteissa eivät rajoitu vain edellä mainitussa mallissa kuvattuihin kognitiivisiin taitoihin eli havainnointiin, tulkintaan ja päätöksentekoon. Työkaluja täytyy löytyä myös ulkopuolelta. Esimerkiksi paineen, stressin ja tunnetilojen vaihteluiden vallassa itsesäätelytaidot ovat erittäin tärkeitä. Näiden lisäksi vuorovaikutustaidot kohdehenkilöiden, sivullisten ja partiokavereiden kanssa sekä motoriset taidot voimankäytön tekniikoiden sekä voimankäytön välineiden kanssa korostuvat. (Kaunisto ym. 2021, 192–193.)

Kaunisto ym. (2021, 191) kertoo tekstissään, että isoimpia riskitekijöitä tilannetietoisuudelle on ihmisen sen hetkinen väsymystila, stressi ja ylikuormittuneisuus. Näitä stressiä, painetta ja erilaisia tunteita poliisityössä käydään läpi ja niihin syvennyttään myöhemmin opinnäytetyössä.

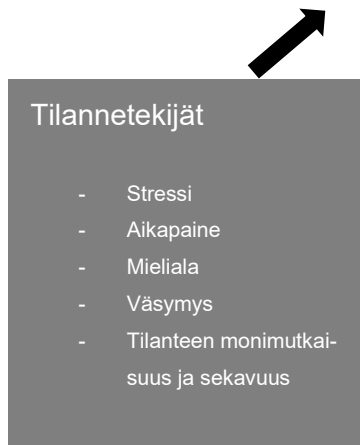
Åhman ja Gustafsberg (2017, 13) sanovat kirjassaan, että ihminen tekee vuorokaudessa yleensä 2500–10 000 päätöstä ja pohtivat, kuinka moni niistä on paras juuri siihen tilanteeseen, kun päätös tehdään. Itselläni herää asiassa pohdinta siitä, kuinka poliisilta tulisi löytyä normaalia kansalaista paremmat kyvyt tilannetietoisuuteen ja ympäristön tarkkailuun, koska esimerkiksi voimankäyttötilanteissa aikaa voi olla havainnoinnista päätöksentekoon ja toimintaan vain muutamia sekunteja ja tilanteet voivat olla kriittisiä.

Tilanteeseen valmistautuminen → Itse tilanne → Tietoisuus tilanteesta → Päätöksenteko → Itse toiminta

ja sen esitiedot

1. Havainnot
2. Tilanteen ymmärtäminen
3. Tilanteen ennakointi

Malli tilannetietoisuudesta. (käytetty pohjana Endsleyn mallia, 1995 ja Kaunisto ym. 2021, 189).

5.3 Miten tilannetietoisuutta voidaan harjoitella ja miten sitä harjoitetaan poliisissa?

Tilannetietoisuutta ei ole aiemmin tutkittu tai määritelty poliisitoiminnassa, vaikka se on perusta monille tilanteille poliisin operatiivisessa toiminnassa (Tampereen yliopisto 2023). Tilannetietoisuudesta on hyvin vähän empiiristä tutkimusta mikä määritteli tilannetietoisuuden ja mistä tekijöistä se koostuu poliisitoiminnassa (Huhta 2023, 2.1 Situational awareness, 14). Tämän takia tilannetietoisuudesta poliisin operatiivisessa toiminnassa ei ole standardisoitua tai vakiintunutta tapaa opettaa, mitata tai arvioida (Di Nota ym. 2021a, viitattu teoksessa Huhta 2023, 2.1 Situational awareness, 14). Tilannetietoisuus sisältyy kuitenkin 15.6.2022 hyväksytyyn Poliisin (ylempi AMK) -tutkinnon opetussuunnitelman 2023–2024 tilanne- ja kriisijohtamisen kurssin asiakokonaisuuksiin (Poliisin (ylempi AMK) -tutkinnon opetussuunnitelma (2023–2024)).

Huhta kertoo väitöskirjansa (2023, 36) ensimmäisessä osatutkimuksessa, että tutkimuksen hypoteesi on, että tilannetietoisuuden muodostaminen voidaan määritellä, käsitteellistää, harjoitella, opettaa ja arvioida. Tilannetietoisuus on harjoiteltavissa oleva taito, kuten mikä tahansa monimutkainen motorinen taito. Tilannetietoisuus tulee kuitenkin määritellä, jotta sitä voidaan opettaa helposti ja ymmärrettävässä muodossa. Kun ymmärretään, miten monimutkaiset motoriset taidot opitaan teoreettisesti ja käytännössä aivoissa voidaan näitä prosesseja soveltaa tilannetietoisuuden harjoitteluun. Aivojen peilisolujärjestelmä on pääasiallisesti vastuussa havaintopohjaisesta oppimisesta, jossa opitaan muuttamaan ulkoiset havainnot ja tieto omaan motoriseen tekemiseen. Toistuvalla harjoittelulla hermosto virittyy uudelleen ja vahvistaa hermostoyhteyksiä, jolloin taitosta tulee ns. lihasmuistia. Samalla tavalla voidaan kehittää tilannetietoisuutta poliisikohtaisissa (Huhta 2023, Sub-study 1, 36).

Poliisin operatiivisessa ja taktisessa harjoittelussa on aina huomattu tiettyjä käyttäytymismalleja voimankäytönkouluttajilla kuin harjoittelijoilla. Esimerkkinä Juha-Matti Huhta antaa väitöskirjassaan tilanteen, jossa jotkut poliisit tai harjoittelijat kohteen nähdessään syöksyvät heti tämän päälle tätä kutsutaan saalistamiseksi, toisaalta toiset poliisit taas saattavat viivytellä toiminnan aloittamista, vaikka täytyisi toimia. Joku poliisi taas ei kykene muuttamaan jo aloitettua toimintamallia, vaikka se ei johtaisi haluttuun tai tarkoitettuun lopputulokseen. Kyseisiin malleihin ei ole puututtu, vaikka ne on tiedostettu, koska niille ei ole selkeää määritelmää eikä käyttäytymismallien ulottuvuuksien toimintaa yhdessä tai itsekseen ole tilannetietoisuuden vaikuttimena ole ymmärretty (Huhta 2023, Sub-study 2, 37.)

5.4 Mitä on stressi?

Stressillä tarkoitetaan Mattilan (2022) mukaan tilannetta, jossa ihmiseen kohdistuu paljon haasteita ja vaatimuksia, että ihmisen sopeutumiseen käytettävissä olevat voimavarat ovat tiukoilla tai ylittyvät. Maailman terveysjärjestön WHO (2023) mukaan stressi voidaan määritellä haastavan tilanteen

aiheuttamaksi huolestuneisuudeksi tai sen aiheuttamaksi henkiseksi paineeksi. Stressi on luonnollinen reaktio ja miten ihminen käsittelee stressiä vaikuttaa merkittävästi ihmisen hyvinvointiin (WHO, 2023). *Filosofi Epiktetosin sanoin: ”Eivät asiat sinänsä vaivaa meitä, vaan meidän käsityksemme niistä.”* (Mattila 2022).

5.5 Voimankäyttötilanteen synnyttämät reaktiot

Poliisina toimiminen ja poliisitehtävien hoitaminen on stressaavaa ja jos siihen lisätään poliisin kohtaamat voimankäyttötilanteet, se kuormittaa ihmistä väkisin. Voimankäytön psykologiassa stressi ja sen vaikuttavat tekijät ovat keskeisessä osassa. (Kaunisto ym. 2021, 193.) Ampuma-aseen käyttötilanne on poliisille äärimmäinen stressitilanne, vaikka poliisi on saanut koulutuksen ja toimintamallit selviytyä haastavista yhteenotto-tilanteista. Tällaisen tilanteen jälkeen poliisi saattaa kokea tilanteesta syyllisyyttä ja vihaa kohteena ollutta henkilöä, että muita paikalle olleita poliiseja kohtaan (Rikander 2019, 95.)

Jos mietitään evoluution kannalta, stressin on tarkoitus saada ihminen selviytymään uhkaavasta tilanteesta. Se voidaan jakaa myös kielteiseen tai myönteiseen stressiin riippuen, miten ihminen kokee tilanteen. Osa pystyy sietämään sitä enemmän verrattuna toiseen. Stressi voidaan jakaa myös sekä pitkäkestoiseen, eli kumuloituvaan stressiin, sekä lyhytkestoiseen. Poliisin näkökulmasta voimankäyttötilanteissa syntyy yleensä lyhytkestoisia akuutteja stressireaktiota, vaikka esimerkiksi yksityiselämästä kasautunut kuormitus vaikuttaa pitkäkestoisena stressinä tilanteessa. (Kaunisto ym. 2021, 193–194.)

Voimankäyttötilanteet, joissa poliisia oli purtu, syljetty päin tai heitä oli onnistuttu satuttamaan potkuin tai nyrkein, olivat poliisit kokeneet vihaa, suuttumusta ja epäoikeudenmukaisuutta ja he olivat huomanneet saman toisella partion jäsenellä (Rikander 2019, 92.) Tilanteissa, joissa poliisipartion koulutus ja työuran tuoma kokemus ei ollut jakautunut tasaisesti koki toinen poliiseista toimivansa omien taitojensa ääripäässä. Suurimpia haasteita työssä jaksamiseen aiheutti tehtävät, joissa poliisin oma henki tai terveys oli todellisesti asettunut vaaraan. Tällaisissa tilanteissa poliisit olivat jo tilanteen aikana ajatelleet omaa itseään ja oikeusturvaansa. Kyseinen ilmiö kohdistuu varsinkin poliisin ampuma-aseenkäyttötilanteisiin arvioidessa edellytyksiä aseenkäytölle. Edellä mainitussa tilanteessa poliisit olivat perustaneet toimintansa poliisin perustutkinnossa opittuun, mutta nopeissa tilanteissa poliisit kertoivat toiminnan tulleen lihasmuistista (Rikander 2019, 92.)

Ilmiönä stressireaktio myönnetään yleensä negatiivisena, vaikka esimerkiksi akuutti stressireaktio voi vaikuttaa poliisin tehtävän suorittamiseen usealla eri tavalla. Etenkin poliisille fyysisen voimankäyttötilanteissa stressin kokeminen on väistämätöntä ja samalla myös tarpeellista (Kaunisto ym.

2021, 193.) Poliisin suoriutumista haastavista tilanteista on tarkasteltu ja siitä on pystytty havaitsemaan, että kohonnut fysiologinen virittäytyminen parantaa stressaavista tilanteista suoriutumista ja toisinaan liiaksi virittäytyminen voi heikentää sitä (Andersen & Gustafsberg, 2016). Edellä mainittuja stressin hyviä puolia voimankäyttötilanteissa tukee myös Jyrki Korkeilan artikkeli (2008), jossa todetaan, että stressivasteen alkaessa aistit ja valppaus tehostuvat. Toisaalta Akuutti stressivaste pitkittyessään voi johtaa vakaviin ongelmiin (Korkeila, 2008).

6 RESILIENSSI

Tässä kappaleessa on tarkoituksena syventyä selittää mitä resilienssi on ja millaista ja miksi se on tärkeää poliisin työssä.

Resilienssi tarkoittaa psyykkistä selviytymiskykyä, sopeutumiskykyä, uudelleen orientoitumista. Resilienssi vaihtelee elämän eri vaiheissa. Resilienssi auttaa ihmistä selviämään haasteista, stressistä ja muutoksen pyörteistä (Mieli Ry 2022) Resilienssistä on kirjoittanut myös Hyvönen ym. (2019, 9), jotka toteavat resilienssi kuvaa organisaatioiden, järjestelmien, yhteisöjen ja yksilöiden kykyä säilyttää oma itsensä ja valmius palautua vastoinkäymisistä. Englannin kielessä sana resilienssi (resilience) viittaa prosessiin ja sen tulokseen sopeutumisesta vaikeaan tai haastavaan elämäkokemukseen. Se tarkoittaa psyykkisen, emotionaalisen ja käyttäytymisen joustavuuteen ja kykyyn sopeutua ulkoisiin ja sisäisiin vaatimuksiin (American Psychological Association; viitattu artikkelissa Hurley 2024, luettu 9.3.2024.) Hyvä resilienssi on taitoa kohdata haastava tilanne henkisesti valmiina ja aktivoituneena (Koskelainen, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 53).

Resilienssi ei pois sulje avun pyytämistä ja muihin tukeutumista haastavissa tilanteissa vaan se on osa resilienssiä. Vaikka asia jokin asia lamauttaisi on resilienssin avulla voimavarat mahdollista löytää taas uudestaan (Mieli Ry 2020.)

Psykologisesta näkökulmasta katsottuna resilienssi ei ole ominaisuus, joka määrittäisi sietokyvyn traumaattisille kokemuksille tai kriiseille vaan resilienssi on positiivinen sopeutumiskyky kriisin jälkeiseen tilaan (Hyvönen ym. 2019, 10). Resilienssi on tuntemus, että tilanne on hallinnassa ja tilanne nähdään haasteena eikä ongelmana (Violanti 2010, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 53).

6.1 Resilienssi poliisissa

Poliisin työssä työtehtäviä ei valita, joka korostaa vahvan resilienssin merkitystä jokaisessa poliisin tehtävässä ja työhyvinvoinnissa. Poliisille kuormittavia tekijöitä voi olla vaikeasti ennakoivat tilanteet ja tehtävät, työn muutokset, resurssien riittämättömyys ja erityisen kriittiset tilanteet (Hytönen ym. 2022.) Poliisin luotetaan ratkaisevan mahdollisesti vaaralliset ja väkivaltaiset kohtaamiset mahdollisesti edellyttäen voimakeinojen käyttöä, joka johtaa siihen, että lainvalvojat altistuvat suurelle ammatilliselle stressille, joka aiheuttaa riskejä fyysiselle ja henkiselle terveydelle (Carleton ym. 2018, 2019; Planche ym. 2019, viitattu teoksessa Huhta 2023, Publication 1, 1.) Poliisin taidot mukaan lukien psyykinen resilienssi on muokattavissa harjoittelemalla ja kokemuksen tuoman taidon kautta (Huhta 2023, Publication 1, 2).

Poliisilla on käytössään vakiintuneet ja toimivat käytännöt vaikeiden tilanteiden jälkipuinnissa. Kuten aiemmin todettua myös Hytönen ym. (2022) toteaa, että resilienssi liittyy yksilön kuin työyhteisön toimintaan ja sitä voidaan kehittää myös ennakoivasti. Resilienssi tulee ajankohtaiseksi yleensä vasta, kun sitä tarvitaan. Resilienssi ei ole vain kriittisestä tilanteesta palautumista vaan se on myös kykyä uudistua, oppia ja löytää uusia toimintatapoja vanhojen yli. Hytönen ym. (2022) toteaa kuten samoin kuin edellä mainitussa Mieli Ry:n artikkelissa, että resilienssi on mielen ja toiminnan joustavuutta, tuen pyytämistä ja sen antamista.

Nykytutkimuksen valossa stressaaviin tilanteisiin voidaan varautua tavalla, että stressivasteen syntymisestä aiheutuva kortisolिन tason nousu pysyy vähäisempänä (Andersen ym. 2015c, viitattu teoksessa, Muttilainen & Potila 2016, 53). Poliisiammattikorkeakoulussa on tehty vuodesta 2013 alkaen yhteistyötä Toronton yliopiston kanssa kehittämällä koulutusmenetelmiä parantaa poliisin kykyä käsitellä vaikea työtilanne. Tästä taidosta käytetään nimitystä resilienssi.

Poliisin työn vaativien tilanteiden resilienssiä voidaan parantaa sisällyttämällä koulutukseen kolme eri elementtiä (Koskelainen, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 53).

1. Stressistä ja sen psykologisista ja fysiologisista vaikutuksista annetaan tietoa ja ymmärryksen lisääminen näistä reaktioista ja siitä, millä tavalla nämä reaktiot voivat aiheuttaa traumatisoitumisen. Kun tietoa näistä reaktioista lisätään, voidaan ymmärtää, että kyseiset reaktiot ovat täysin normaaleja ja niiden vaikutuksia pystytään oppimaan tarkastelemaan monin tavoin (Andersen ym. 2015c, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 53-54.)
2. Työroolin ja työtehtävien omaksuminen, joka tarkoittaa sitä, että henkilö ymmärtää mitä hänen työnsä ja roolinsa työssä pitää sisällään ja työntekijä kartoittaa itselleen, onko hän valmis ja viritänyt itsensä toimimaan siten kuin häneltä työtehtävässä vaaditaan sekä se, että onko hän velvoittautunut tekemään nämä tehtävät (Rantaeskola ym. 2015, 211, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 54).
3. Poliisin käytännön harjoituksilla harjoitetaan stressireaktioiden käsittelyä esimerkiksi opettelemalla oikeanlaista hengitystekniikkaa. Tällaisten harjoitusten tulisikin simuloida oikeita poliisi-tehtäviä niin paljon kuin mahdollista. Stressireaktioihin valmistautuminen henkisesti on osa niiden hallintaa ja se on oleellisessa osassa poliisin päätöksentekokykyä, tilannetietoisuutta ja poliisin kyvyssä toimia tuloksekkaasti. Ihanteellinen mielentila luo halutun reaktiokykyisen tilan, jolloin poliisin havainnot ja taito saa aikaan hyvän lopputuleman (Andersen ym. 2015, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 54.) Parempaan henkiseen valmistautumiseen kouluttaminen voi myös ennaltaehkäistä poliisien mahdollista traumatisoitumista (Papazoglou & Andersen 2014, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 54).

Poliisin valmiusyksikkö Karhu on ollut testattavana resilienssiä lisäävässä koulutuksessa, jossa koehenkilöt koulutettiin hyödyntämään hengitystekniikkaa ja mielikuvaharjoittelua ennen suoritusta niiden aikana ja niiden jälkeen haastavissa tilanteissa. Koulutuksen saaneilla huomattiin, että heidän suorituksensa olivat parempia kuin vertailuryhmän, joka ei ollut saanut resilienssiä lisäävää koulutusta (Koskelainen, viitattu teoksessa Muttilainen & Potila 2016, 54–55.)

Poliisiammattikorkeakoulussa resilienssin vahvistaminen on osa voimankäytön koulutusta. Koulutuksen osaamistavoitteena on, että poliisiopiskelija ymmärtää ja osaa käsitellä omakohtaisia stressimekanismeja sekä tunnistaa ja pystyy säätelemään voimankäytön tilanteiden aiheuttamia stressireaktioita (Kaunisto ym. 2021, 241.) Poliisiammattikorkeakoulussa on annettu vuodesta 2015 alkaen iPREP (The international performance and efficiency program) valmennusta, joka on Toronton yliopiston ja poliisiammattikorkeakoulun vuonna 2014 tehty tutkimus (Kaunisto ym. 2021 241–242).

7 HAVAINNOINTI

Tässä kappaleessa syvennytään siihen, miten ihmisen havaitsemisprosessi kulkee ja siihen, kuinka havaitseminen ja tarkkaavaisuus kulkevat käsi kädessä. Erityisesti näköhavaintoihin ja niiden muodostumiseen. Syvennymme myös siihen mitä on havaintovääristymät ja kuinka havainnointi näkyy poliisin kohtaamisissa voimankäyttötilanteissa.

Jokainen ihminen havaitsee ympäristöä päivittäin lukuisilla eri tavoilla. Näkee, kuulee, maistaa, tuntee ja haistaa. Kaikki edellä mainitut aistit, joiden avulla havainnoimme ympäristöä, ovat ainoastaan työkaluna aivoille. Esimerkiksi aivot ottavat silmien kautta tulevan tiedon vastaan ympäristöstä hermostollisen toiminnan kautta. Kaikki tekemämme havainnot perustuvat samaan hermostolliseen reaktioon, joka on ympäristön aiheuttama ärsyke. Informaatio siirtyy siis äsken mainitusta työkalusta, eli silmistä aivoihin samalla kaavalla. (Blake & Sekuler, 1994, 1–5.)

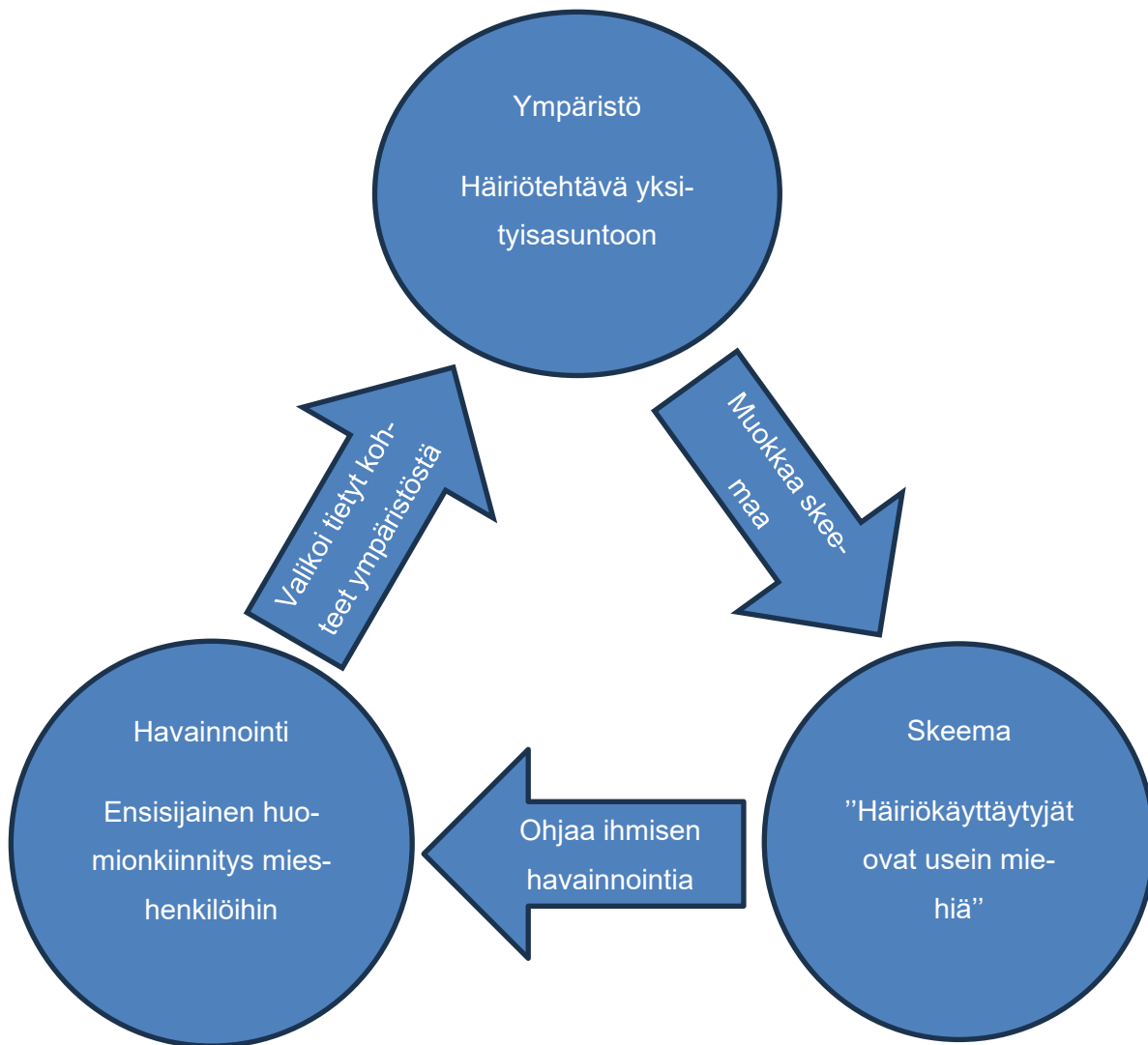
Havaitsemista voidaan pitää ikään kuin vuoropuheluna kohteen kanssa. Se, joka toimii kohteena, välittää tietoa aisteihin, jotka aktivoivat aivoissa siihen tilanteeseen sopivan oletuksen, eli skeeman. Nämä oletukset toimivat hypoteesina, joka ohjaa ihmisen tarkkaavaisuuden kohdistumaan tiettyihin asioihin kohteessa. Aivot hakevat tavallaan todisteita kohteesta, jotta ne voivat vahvistaa oletukset. (Karvonen 1999, 55, 56.)

Asioiden havaitseminen ja tarkkaavaisuus kulkevat rinnakkain. Ihminen havainnoi ympäristöstään ainoastaan niitä asioita, joihin hänen tarkkaavaisuutensa suuntautuu. Siihen mihin tarkkaavaisuus suuntautuu, ohjaa monet eri seikat, kuten tunteet, liiketoiminnot sekä muistitiedot. Näköaisti eli se mihin ihminen katsoo, dominoi havainnoinnissa. Tästä syystä poliisintyössä on tärkeää mihin katsoo ja milloin katsoo, koska tehtävällä voi olla sekava ympäristö, jossa on paljon oleellista ja myös tarpeetonta informaatiota. Eli tehtävän suoriutumisen kannalta on tärkeää osata suunnata havainnointi oikeaan paikkaan (Kaunisto ym. 2021, 209.)

Ihmisen aistit kuljettavat aivoihin tietoa, jossa se käsitellään. Tätä tiedon vastaanottamista kutsutaan havaitsemiseksi. Mustosen sekä Anttilan teoksissa puhutaan siitä, kuinka havaitsemista voidaan käsitellä, joko ärsyke- tai skeemalähtöisesti. Nämä tavat täydentävät toisiaan. Skeemalähtöistä havaitsemista kutsutaan top down-prosessoinniksi. Tässä aisteihin saapuvia ärsykeitä tulkitaan muistissa olevien oletuksien, eli aikaisemmin mainittujen skeemojen avulla. Taas Ärsykelähtöisessä havaitsemisessä, jota kutsutaan bottom up-prosessoinniksi, havaitseminen on ainoastaan ihmisen aistitiedon ohjaamaa. (Anttila 2017; Mustonen 2000, 27.)

Havainnointia on esitetty kehämäisenä mallina kuvaamaan, kuinka ihmisen aistien kautta saadut havaintotiedot ja tiedot, jotka ovat tallentuneet muistiin ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Aiemmin mainitut skeemat eli mentaaliset mallit luovat ihmiselle odotuksia jostain. Tämä skeema

voi olla syntynyt, vaikka siitä, millainen on tyypillinen poliisin metelitehtävä (esimerkiksi. ”tehtävällä metelöivä henkilö on yleensä aina miespuolinen”). Tämän kaltaiset odotukset vaikuttavat siihen mi-
hin ihminen kohdistaa huomionsa, mitä havaintoja hän pyrkii tekemään ja millä tavalla kohdistaa
toimintansa uudessa tilanteessa (esimerkiksi kiinnitetään tällä edellä mainitulla tehtävällä ennak-
koon luotujen odotusten vuoksi huomio ensisijaisesti mieshenkilöihin). Uusi tieto mitä saadaan,
muokkaa edelleen oletuksia vastaamaan tarkemmin todellisuutta (Paavilainen, 2020, viitattu teok-
sessa Kaunisto, Hyyti, Koskelainen, Nieminen, 2021, 209.)

Kuvio esimerkki edellä mainitusta kehästä kuvaamaan havainnointia (Mukailtu lähteestä Kaunisto, Hyyti, Koskelainen, Nieminen, 2021, 2010).

7.1 Havainnointi poliisin voimankäyttötilanteissa

Poliisitehtävillä yhtenä päätarkoituksena on päästä tavoitteeseen sekä luoda mahdollisimman turvallinen tila työskennellä. Tähän tarkoitukseen edellytyksenä on tilanteen kannalta oleellisten sekä paikkansapitävien havaintojen tekeminen. Aikaisemmassa luvussa puhuttiin tilannetietoisuudesta ja sen merkityksestä poliisityössä. Tilannetietoisuuden saavuttaminen vaatii ensimmäisenä havainnointia ja siksi tiedonkäsittelyn sekä havainnoinnin perusperiaatteet tulisi ymmärtää, koska niistä on hyötyä poliisityössä (Kaunisto ym. 2021, 209.)

Eli asioiden havaitseminen sekä havainnointi ovat siis ensimmäisen tason tilannetietoisuutta. Tästä syystä havaitsemiseen vaikuttavat samat yksilön sisäiset ja ulkoiset tekijät kuin tilannetietoisuuden kokonaisuudessa, mitä käsiteltiin alaluvuissa 5.1 ja 5.2. Esimerkkinä voidaan ottaa stressaavat tilanteet, jotka herättävät vahvasti tunteita. Näissä ihminen käsittelee informaatiota eri tavalla kuin rauhallisina hetkinä. (Kaunisto ym. 2021, 211.)

Ihminen poimii ympäristöstä tunnepitoisia, joko miellyttäviä tai epämiellyttäviä tietoja neutraalien kohteiden kustannuksella (Nummenmaa, 2010, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 211).

Havainnointiin vaikuttavat edellä mainitun lisäksi ihmisen asenteet ja ennakkoluulot. Sen kautta vaikutus siirtyy päätöksentekoon sekä toimintaan. Tiedostamattomien asenteiden vaikutusta havainnointiin poliisina on tutkittu kymmeniä vuosia. Tälle on luotu ilmiönä nimi: ”Racial bias”, johon kuuluu etnisiin vähemmistöihin liittyvän tiedostamattoman eli kielteisen asenteen vaikutus havainnointiin ja toimintaan (Kaunisto ym. 211.) Esimerkiksi Yhdysvaltalaisissa koeasetelmissa havittiin, että poliisien liipaisinsormi toimii herkemmin mustaa henkilöä kohtaan verrattuna valkoiseen, vaikka olosuhteet olisivat identtiset (Correll ym., 2014; Mekawi & Bresin, 2015, viitattu teoksessa Kaunisto, Hyyti, Koskelainen, Nieminen, 2021, 211). Käytännössä siis aiemmin luodut tiedostamattomat ennakoasenteet vaikuttavat toimintaan, jonka vuoksi musta henkilö havaitaan herkemmin uhkaavaksi, kuin valkoinen pelkästään ihonvärin vuoksi (Kaunisto ym. 2021, 211.)

Laajemmin on tutkittu ja tiedetään, että kohdattaessa ihmisryhmiä, jotka ovat niin sanotusti ei-toivottualla tavalla sosiaalisesti leimattuja, tulkitaan heitä herkemmin uhkaavaksi, kuin kohdattaessa valtaväestöön kuuluvia yksilöitä (esim. Blascovich ym., 2001, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 211). Tiedostettujen ja tiedostamattomien asenteiden vaikutus on läsnä kaikissa poliisin ja asiakkaan välisissä vuorovaikutustilanteissa, ei pelkästään vaativissa voimankäyttötilanteissa. Tämä ilmiö voi tiedostamattomana näkyä poliisin päivittäisessä toiminnassa esimerkiksi ihmisten ja asiakaiden kohtaamisissa ja tavassa, kuinka heitä puhutellaan (Kaunisto ym., 2021, 211–212.)

Ilmiönä tämä on haitallinen, vaikkakin inhimillinen. Sitä voitaisiin Kelleyyn mukaan vähentää edesauttamalla poliisin kohtaamisia vähemmistöihin kuuluvien yksilöiden kanssa lisäämällä positiivisia ja neutraaleja kohtaamisia sekä välittämällä yleisesti asiallista tietoa vähemmistöryhmistä (Kelley ym., 2019, viitattu teoksessa Kaunisto, Hyyti, Koskelainen, Nieminen, 2021, 212.)

7.2 Havaintovääristymät poliisin voimankäyttötilanteissa

Kaikki yksilöt tekevät havaintoja, niin hyviä kuin huonoja. Lisäksi kaikki tekevät erilaisia päätelmiä ja tekoja yhdistellen niitä. Näiden pohjana on vaihtelevasti niin tarkkoja, kuin virheellisiä havaintoja. Jokaisen ihmisen aivot tekevät havainto- ja ajatusvirheitä, joita on useita erityyppisiä. Näitä voidaan

kutsua havaintovääritymiksi, jotka voivat olla niin tiedostamattomia kuin tietoisia (Åhman, Gustafsberg, 2017, 110.)

Havaintovirheistä puhuttaessa niissä on kyse siitä, millä tavalla ihmisen aivot prosessoivat saamaansa tietoa. On haastavaa jäädä miettimään millä tavoin havaintovääritymiä syntyy ja millaisia havaintovirheitä itsellämme tai työkavereillamme on. Tämä johtuu suurimmaksi osin siitä syystä, että suurin osa havaitsemisen virheistä tapahtuu alitajuisesti (Åhman, Gustafsberg, 2017, 116.)

Havaintovirheiden synty voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen:

1. Havaitseminen, joka viittaa hetkeen, jolloin ihminen ohittaa jotain tärkeää tai huomaa jonkin asian virheellisesti. Tässä kohtaa voi pohtia, kuinka tietoisesti ja tilanteeseen kuuluvalla tavalla havainnoimme.
2. Havainnon käsittely, eli miten tietoisesti arvioimme tekemiä havaintoja. Tähän kuuluu ihmisen pohtiminen, reaktiot, ymmärrys ja johtopäätöksiä tekeminen saamistamme havainnoista.
3. Havainnon heijastaminen ratkaisuun, eli se mitä päädyimme tekemään edellisten vaiheiden pohjalta ja minkälainen vaikutus sillä on tulevaisuuteen (Pohjana Endsley, M. R. & Jones, D. G., 2012, viitattu teoksessa Åhman ym., 2017, 117.)

Ihmisellä on helppo tapa kritisoida muiden päätöksentekoa tai virheellistä ajattelua ja usko siihen, että on itse vähemmän altis samoille havaintoharhoille, jonka vuoksi omat havaintoharhat ovat usein niin sanotusti sokea pisteemme (Pronin, E., Lin, D. Y. & Ross, L. 2002, viitattu teoksessa Åhman ym. 2017, 117).

Havaintovirheitä on tutkittu useissa eri ympäristöissä. Harri Gustafsberg oli mukana tutkimuksessa (Andersen, J. P. & Gustafsberg, 2016, viitattu teoksessa Åhman & Gustafsberg 2017, 111), jossa poliiseille oli simuloitu tilanne, jossa ennakkotiedoissa oli aseistautunut henkilö, joka istuu pöydän luona. Todellisuudessa kohdehenkilö olikin kulman takana ja tuli esiin vasta, kun poliisi oli edennyt riittävästi oletetun kohteen suuntaan. Melkein jokaisessa harjoitustilanteessa kävi niin, että poliisina toimivat henkilöt tekivät havainnon kohdehenkilöstä, mutta eivät kyenneet käsittelemään uhkaa ja sen laatua riittävän ajoissa. Illusiot muodostuvat yleensä tunnistusta edellyttävässä havaitsemisessa, eli näin ollen se minkälaisen ennako-oletuksen olemme luoneet vaikuttaa havaintoihin ja sitä kautta tilannetajuun (Åhman & Gustafsberg, 2017, 111–112.)

Poliisitoiminnassa havaintovääritymät vaikuttavat kykyyn havainnoida ympäristössä olevia mahdollisia uhkia ja kun tämä yhdistetään hidastuneeseen reagointiin ja reaktioaikaan, ne saattavat vaikuttaa sekä poliisiin, että muiden välittömässä läheisyydessä olevien turvallisuuteen. (Andersen & Gustafsberg, 2016, viitattu teoksessa Kauniston ym. 2021, 212).

Poliisityössä tapahtuneilla vaativilla tehtävillä tapahtuvat havaintovääristymät voidaan jakaa muisti- ja aistivääristymiin, ajan hahmottamisessa tapahtuneisiin vääristymiin sekä dissosiaatioon (Kaunisto ym, 2021, 213). Dissosiaatio on ilmiö, jossa mielen rakenteiden välille syntyy haitallisia katkoksia, eli ihmisen tunteisiin, muistiin, ajatteluun, toimintaan tai identiteettiin syntyy tilapäinen tai pitkäaikainen katkos (Rovasalo 2021).

Yleisimpiä poliisityöissäkin tapahtumia havaintovääristymiä ovat aistivääristymät näkö- ja kuuloaistien alueella. Yleisin vääristymä näköaistissa on putkinäkö, jossa ihmisen huomio keskittyy tarkasti, mutta pieneen, yleensä uhkaavimpaan asiaan ympäristössä, jolloin muut ympärillä olevat asiat jäävät huomioimatta (Novy, 2012, viitattu teoksessa Kaunisto ym., 2021, 213.)

Käytännön esimerkkinä voidaan nostaa poliisitehtävä, jossa poliisin katse piirtyy kaukana huoneessa olevaan kohdehenkilöön ja huoneen pöydällä oleva ase saattaa jäädä kokonaan huomaamatta. Putkinäön lisäksi yleinen poliisityöissäkin havaittava näkövääristymä on taipumus havaita uhkaavin yksityiskohta niin, että muut ympäristössä olevat asiat jäävät huomaamatta (Klinger & Brunson, 2009, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 212)

Poliisin kohtaamisissa voimankäyttötilanteissa yleisin raportoitu aistivääristymä on heikentynyt kuuloaisti, joka tarkoittaa sitä, että kaikki tai osa ympäristössä olevista äänistä havaitaan hiljaisempana, kuin ne oikeasti ovat. Käytännön esimerkkinä poliisityöstä voidaan ottaa sellainen, jossa esimerkiksi partiokaverin tai sivullisen sanat jäävät huomioimatta, koska poliisin keskittyminen on kohdistunut tiettyihin visuaalisiin havaintoihin ja sitä kautta toimintaan (Kaunisto ym., 2021, 213.) Siitä on tehty tutkimuksia, että poliisi ei muista kuululleensa aseesta lähtevää laukaisua. (Rivard ym., 2002, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 213). Tätä vastaan on myös tutkittu, että vaativat voimankäyttötilanteet voivat saada myös aikaan sellaisen kuuloaistinvääristymisen, että kuuloaisti voi tuntua tarkemmalta tai jotkin äänet havaitaan voimakkaampana kuin ne todellisuudessa on (Rivard ym., 2002; Honig ym., 1998, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 213)

Poliisina toimimisessa kohtaa paljon ennustamattomia ja arvaamattomia tilanteita epäsuotuisissa ympäristöissä, kuten tuntematon ympäristö tai esimerkiksi pimeys. Tämän kaltaisissa haastavissa tilanteissa ihmisessä tapahtuu fysiologisia valppausreaktioita, joissa aistit terävöityvät. Ihminen ei välttämättä edes itse huomaa, että havainnointikyky ja kyky ajatella tulevat entistä paremmaksi. Reaktiota on kuvattu biologiassa ja fysiologiassa sillä, että ihmisen kohdattaessa riittävän uhkaavia tilanteita, aistien, toiminnan sekä päätöksenteon tehokkuus nousee. Tätä selviytymismekanismia heikentää kuitenkin, jos tilanteen tuoma stressi nousee liian suureksi. Tämän seurauksena, havainnointi ja harkintakyky heikkenee, sekä huomio kiinnittyy mahdollisesti liian tarkasti oletettua uhkaa kohti. (Dyregrov ym. 2000, viitattu teoksessa Rantaeskola ym. 2015, 167–168.)

Poliisin voimankäyttöön liittyvien tilanteiden aiheuttama stressi saattaa aiheuttaa ihmiselle muistivääristymiä, joka vaikeuttaa asioiden painamista muistiin. Poliisin kohdatessa stressaavia tai traumaattisia tilanteita, voi muistoista puuttua joitain osia, joita ei saada palautettua takaisin mieleen. Traumaattisista muistoista puhutaan yleensä sirpalemaisina. Käytännössä tehtyjen tutkimuksen mukaan pystytäänkin sanomaan, että poliisin kohtaamista voimankäyttötilanteista ei välttämättä muisteta mitään (Esim. Rivard ym. 2009; Artwohl, 2002; Honig & Roland 1998, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 214)

Poliisin voimankäyttötilanteiden yhteydessä on kuvattu myös kokemuksia dissosiaatiosta, joka avattiin aiemmin tämän alaotsikon alla olevassa tekstissä. Akuutti dissosiaatio on muutos ihmisen muistissa, havainnoinnissa tai identiteetissä, joka johtuu jostain äkillisestä henkeä uhkaavasta traumaattisesta tapahtumasta. Kansainvälisissä tutkimuksissa on raportoitu poliisien aseenkäyttötilanteista, joissa poliisit ovat kokeneet tilanteen aiheuttaneen jonkinlaista irrallisuuden tai lamaantuneisuuden kokemusta ja ympäristöä koskevan tietoisuuden vähenemistä (Rivard ym. 2002, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021, 216.)

Artwohlin (2002) mukaan tämä saattaa tarkoittaa sitä, että ihminen kokisi tunteen missä tarkkailee itseään ikään kuin kehon ulkopuolelta. Voimankäyttötilanteissa voi kokea myös sellaisia dissosiaatiokokemuksia, joissa mieleen tulee häiritseviä ajatuksia, jotka eivät välttämättä liity itse tapahtumaan tai sen taktiseen puoleen, vaan esimerkiksi omaan lähipiiriin (viitattu teoksessa Kaunisto 2021 ym. 216.)

Tekstissä on kuvattu useita erilaisia havaintovääristymiä. Jokainen ihminen voi kokea näitä kohdatessaan liian kovaa stressiä, pelkoa tai uhkaa. Vääristymät eivät siis ole tyypillisiä pelkästään poliisille voimankäyttötilanteissa. Riittävän kovan stressin aikaansaamana vääristymiä saattaa esiintyä ihan kokeneillakin, erityiskoulutetuilla poliiseilla. Havaintovääristymiä on tutkittu poliisissa paljon, eikä voida siis tehdä oletuksia, että vaativassa voimankäyttötilanteessa poliisi pystyisi objektiivisesti havaitsemaan ja muistamaan tapahtumia. Käytännön esimerkkinä vaativan tilanteen selvittäminen jälkeenpäin, jossa poliisin kertomus ja muiden tilanteessa olleiden kertomus poikkeavat toisistaan. Kyseessä ei välttämättä ole toisen osapuolen valehtelu tai arvostelukyvyn pettäminen, vaan havaintovääristymien aikaansaama lopputulos. (Phillips 2016, viitattu teoksessa Kaunisto ym., 2021, 216–217.)

Aistivääristymät

Näkövääristymät

- Putkinäkö
- Tarkka yksityiskohtien havainnointi

Kuulovääristymä

- Äänten havainnoinnin tarkentuminen tai heikentyminen

Haju- ja tuntoaistivääristymät

Muistivääristymät

- Stressaavien tilanteiden unohtaminen joko osittain tai kokonaan tapahtuman jälkeen
- Edellä mainittujen tilanteiden muistaminen virheellisesti

Vääristymät ajan hahmottamisessa

- Tunne hidastuneesta ajan kulumisesta
- Tunne nopeutuneesta ajan kulumisesta

Dissosiaatio

- Tietoisuus vähenee ympäristöstä
- Lamaantuneisuuden/irrallisuuden tunne

Kuvio kuvaa havaintovääristymiä poliisin voimankäyttötilanteissa, joita esimerkiksi liian suureksi kasvanut stressi aiheuttaa. (Kaunisto, Hyyti, Koskelainen, Nieminen 2021, 215.)

8 PÄÄTÖKSENTEKO

Päätöksenteko on iso osa poliisityötä. Poliisit tekevät päätöksiä päivittäin eri tehtävissä, niin itsenäisesti kuin yhdessä työkavereiden ja muiden toimijoiden kanssa. Poliisina on tärkeää ymmärtää, mistä päätöksenteko syntyy ja ymmärtää oma työnkuvansa niitä tehdessä. Tässä kappaleessa syvennymme mitä ihmisen päätöksenteko pitää sisällään ja erityisesti siihen mitä se merkitsee poliisin voimankäyttötilanteissa.

Ojanen (2015) puhuu teoksessaan filosofisesta näkökulmasta, että ihmisen tavoitteena on päätöksiä tehdessä saada mahdollisimman hyvä lopputulos. Päätöksenteon lopputuloksen on oltava hyvä ja siitä olisi oltava, jonkinlaista hyötyä kun katsotaan asiaa eteenpäin. Päätöksenteossa mukana olevista vaihtoehdoista ei aina löydy parasta ratkaisua, jonka vuoksi on myös pystyttävä tekemään kompromisseja. Eteen voi tulla tilanteita, joissa asioita joutuu pohtimaan ajatuksen kanssa, jolloin ei löydetä välttämättä yhtä yksiselitteistä ratkaisua. Tällöin päätöksiä voi hakea omasta vaistosta. (Ojanen 2015, 11–13.)

Päätöksentekoa voidaan mallintaa jakamalla kognitiivinen aivotoiminta kahteen järjestelmään, järjestelmä 1 ja järjestelmä 2. Ihminen tekee 95 % omista päätöksistään ja ajattelustaan intuitiivisesti ja täysin tai osittain tiedostamatta (järjestelmä 1). Jäljelle jääneessä osassa ihminen on tietoinen päätöksenteko- ja ajatusprosessistaan (järjestelmä 2). Jälkimmäisessä mallissa ihmisen kehossa tapahtuu sympaattisen hermoston kiihtymistä, jonka seurauksena tapahtuu fyysisiä muutoksia muun muassa sykkeen nousua. Lisäksi ympäristön huomioiminen sekä havainnointikyky vähenevät. (Nurmi 2021, 129.)

Päätöksenteossa luodaan tilanteeseen sopivia ratkaisuvaihtoehtoja, joista valitaan omasta mielestä tilanteeseen sopivat. Tähän kuuluu myös ongelmienratkaisu, joka sisältää itse ongelman löytymisen, ongelman ratkaisun sekä tämän ratkaisun hyödyntämisen. Päätöksenteolle on luotu malleja, jotka kuvaavat tyypillisesti vaiheita: informaation kerääminen, ratkaisuvaihtoehtojen rakentaminen, vaihtoehtojen vertailu, sekä eri hyötyjen ja riskien pohtimista. Kun päätöksentekoa kuvataan, jää monesti huomioimatta se, minkälaisessa olotilassa ja tilanteessa teemme päätöksiä ja minkälaiset edellytykset meillä on toimia niissä. Niin kuin aiemmin opinnäytetyössä on käsitelty, ihminen saattaa tulkita eri tilanteita, ympäristöä tai informaatiota osittain tai täysin virheellisestikin. ”Ihmismieli on keskeinen näissä tulkinnoissa”. (Åhman, Gustafsberg 2017, 13–14.)

Aiemmin työssämme on puhuttu tilannetietoisuudesta sekä havainnoinnista. Yleisesti voidaan puhua, että tilannetietoisuus/tilannetaju ohjaavat ihmisen päätöksentekoa erilaisten havaintojen kautta. Kun ihminen tekee harkittuja päätöksiä, tätä ohjaa pitkäaikaiseen muistiin tallentuneet tie-

dot. Päätöksentekoon vaikuttaa suuresti myös mahdollinen aikapaine. Aikapaineen kasvaessa suureksi, ihminen pyrkii tekemään päätöksiä yksinkertaisten sekä nopeasti. Tällöin aiemmin mainittu vaihtoehtojenvertailu jää matalalle tasolle. Päätöksentekemisen voidaan ajatella olevan myös yksilöllistä siltä kantilta, minkälainen on ihmisen tapa arvioida tilannetta. On vääjäämättäkin selvää, että jos otetaan paljon riskejä ottava henkilö sekä riskejä välttelevä henkilö, tekevät he erilaisia päätöksiä, vaikka lähtötiedot olisivat identtiset. (Åhman ym. 2017, 15.)

8.1 Päätöksenteko poliisin voimankäyttötilanteissa

Poliisin voimankäyttötilanteissa tai sitä edeltäessä päätöksenteolla on erittäin suuri merkitys. Kyse voi olla oman tai toisen henkilön turvallisuudesta. Kun tähän lisätään aikapaine, poliisitehtävän huonot ennakkotiedot, huono työympäristö tai kehon ja mielen stressireaktiot, tekee se päätöksenteosta haasteellista. Päätökset syntyvät sen pohjalta mitä tapahtumasta tiedetään ja havainnoidaan eli tilannetietoisuus on voimakkaasti yhteydessä päätöksentekoon. (Åhman ym. 2017, 217.)

Looginen ja intuitiivinen päätöksenteko erotetaan toisistaan. Esimerkkinä toimistossa tutkijana työskentelevä poliisi tekee erilaisia päätöksiä verrattuna kentällä pimeässä ja uudessa ympäristössä toimiva kenttäpoliisi. Loogisessa päätöksenteossa toimitaan hitaammin. Käytetään aivoja tietoisesti ja päätöksenteko etenee järjestelmällisesti. Intuitiivinen päätöksenteko perustuu taas sen hetkiseen tunteeseen, aiemmin opittuun ja näiden automaattiseen käyttöön. Tässä tulee siis ero kokeneen ja kokemattoman henkilön välillä. Kokeneella poliisilla voi olla taustalla useita samankaltaisia tilanteita ja paljon koulutusta, jonka vuoksi tämä pystyy tiedostamattakin tekemään järkeviä ratkaisuja tilanteeseen sopivalla tavalla. (Kahneman 2011, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021.)

”Ihannetilanteessa kokemuksen kautta kertynyt asiantuntemus voi ohjata poliisia löytämään salamanopeasti ja kuin itsestään taktiikan ja turvallisuuden kannalta käyttökelpoisen toimintatavan.” (Dror 2007, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021).

Hyvään intuitiiviseen päätöksentekoon liittyy siis vahvasti ihmisen asiantuntemus sekä kokemukset käsillä olevaan tilanteeseen, voi harjoittelemalla ja kouluttautumisella parantaa ja paikata näitä puutteita. Voimankäyttötilanteita on kuitenkin niin lukemattomia. Osa on tyypillisiä, kuten kohdehenkilön maahanvienti tai raudoittaminen, joissa asiantuntemus kasvaa nopeasti työuran kehityttyä. Toisesta ääripäästä esimerkiksi kouluampumiset, jotka ovat erittäin harvinaisia. Näissä asiantuntemuus ei juurikaan auta tilanteeseen, koska näistä ei kerry kokemuksia. (Dror 2007, viitattu teoksessa Kaunisto ym. 2021.)

Iso-Britannian College of Policing on luonut mallin tukeakseen poliisin päätöksentekoa kohtaamisissaan voimankäyttötilanteissa. Tämän mallin perustana toimii poliisietiikka. Mallin mukaan tilanteita

tulee katsoa eettisestä näkökulmasta, joka alkaa sillä, että tilanteessa kerätään riittävästi informaatiota, etenee sopivan toimintatavan arvioimiseen ymmärtämällä riskit ja uhat, huomioidaan poliisin toimivalta sekä lakiperusta, tunnistetaan vaihtoehtoisia toimintamalleja, sekä osataan punnita mahdollisia seurauksia. Näiden jälkeen prosessi päätöksenteosta etenee toimintaan ja sen jälkeiseen arviointiin. (College of Policing 2014, 18–19.)

Voimankäyttötilanteiden päätöksentekoon liittyy siis monia eri tekijöitä. Ennen päätöksentekoa tulee havainnointi ja tilannetietoisuuden luominen. Niin kuin aiemmin opinnäytetyössä on kuvattu, havainnoinnin laadulla sekä mahdollisilla havaintovirheillä on suuri merkitys poliisin päätöksenteossa. (Kaunisto ym. 2021, 221.)

Poliisin kohtaamista voimankäyttötilanteista ja niissä olevista päätöksenteon tekijöistä on useita tutkimuksia. Tekijät on jaoteltu kolmeen eri tekijään. Ensimmäisenä sisäiset tekijät, jotka pitävät sisällään stressin ja vireystilan. Toisena tilannetekijät, joihin lukeutuu tilanteiden ulkoiset olosuhteet, esimerkiksi kohdeympäristön valaistus tai sää. Kolmantena organisatoriset tekijät, johon lukeutuu yksilön kokemus esimerkiksi partiokaverilta saamasta tuesta. Myös päätökseen liittyvät yksityiskohdat, kuten sen monimutkaisuus tai erilaisten muuttujien määrä vaikuttaa päätöksentekoon. Jokaisella näistä voi olla oma vaikutuksensa siihen minkälaiseen päätökseen poliisi päätyy. (Dror, 2007, viitattu teoksessa Kaunisto ym., 2021, 219–220.)

Voisi ajatella, että tunteita ei kannattaisi sekoittaa päätöksentekoon, että se olisi tehokasta ja järkevää. Totuus on, että tunteita on mahdoton välttää ja ne vaikuttavat väkisinkin jokaisen poliisin ajattelemiseen sekä tilannetietoisuuden luomiseen, joka vaikuttaa sisäisesti päätöksentekoon. (Kaunisto ym. 2021, 221.)

Huonoja puolia tunnekokemuksista voi olla negatiiviset kokemukset, kuten esimerkiksi ahdistuneisuus tai pelko. Nämä vaikuttavat ihmisen aivojen työmuistiin, jonka seurauksena päätöksentekotiukoissa tilanteissa huononee. Ihminen saattaa esimerkiksi tuntiessaan itsensä uhatuksi havaita ympäristön uhkaavampana kuin se todellisuudessa on. Tietyn tunteen vallassa tehdyt havainnot eivät vastaa välttämättä todellisuutta, vaikka se saattaa yksilöstä tuntua siltä. Tämä saattaa vaikuttaa omalta osaltaan sitten päätöksentekoon, esimerkiksi sopivaa fyysistä voimakeinoja valittaessa. Mistä tällainen sitten johtuu? Ympäristön aiheuttama tiedostamaton fysiologinen tila, kuten kohonnut syke saatetaan mieltää johtuvan ympäristötekijöistä tai uhkaavasta tilanteesta, vaikka tosiasiasa kyse saattaa olla esimerkiksi yksityiselämästä kasautuneesta stressistä, univaikeuksista tai vaikkapa liiallisesti kofeiinin käytöstä. (Kaunisto ym. 2021, 221.)

Poliisina toimiessa ja voimankäyttötilanteita kohdatessa onkin hyvä itse tiedostaa, kuinka tunnereaktio saattaa aiheuttaa tietyissä tilanteissa sen, että päätöksenteko johtaa väärään suuntaan. Esi-

merkinä voidaan ottaa hälytyskeikka, jolle on kova kiire mennä. Päätöksenteon näkökulmasta ajateltuna, tässäkin jos vain on mahdollista, olisi hyvä käyttää pieni hetki mielen rauhoittamiseen, eikä vain suoraa päätä mennä tilanteen keskelle. Tällä tavalla poliisina voi pyrkiä välttämään tunnereaktion vallassa tehtyjä päätöksiä ja sen sijaan toimimaan loogisesti. Päätöksenteon voisi tiivistää niin, että oli kyse sitten voimankäyttötilanteesta tai kevyemmästä tehtävästä, näiden pohjalla on yksilön tekemät havainnot. Lisäksi tehtyihin päätöksiin vaikuttavat tunteet, taidot, oma kertynyt kokemus, jokaisen yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet sekä sen hetkisen tilanteen erilaiset piirteet, esimerkiksi yllätyksellisyys. (Kaunisto ym. 2021, 221–222)

9 PALAUTUMINEN

Palautuminen tarkoittaa yksilön psyykkisen ja fyysisen tilan palaamista kuormitusta edeltävälle asteelle. Palautumisprosessi työtä tekevällä voi alkaa, kun hän ei tee tai ajattele työtään (Ahola 2012.) Palautuminen on ollut onnistunut, kun työntekijän elimistö on ollut tarpeeksi kauan levossa, jolloin kulutetut voimavarat ovat ehtyneet ja kun työntekijä on jälleen virittäytynyt ja kokee olevansa kykenevä tekemään taas töitä (Ahola 2012).

Palautumista tapahtuu ainakin neljällä eri keinolla (Kinnunen & Mauno 2009, Pennonen 2011, viitattu teoksessa Ahola 2012), joita ovat irrottautuminen, rentoutuminen, taitojen hallinta ja yksilön vapaus valita tekemisistään vapaa-ajalla (Ahola 2012).

Irrottautumisella tarkoitetaan työntekijän kykyä, jossa yksilö vapaa-ajalla pois sulkee työ asiat mielestään eikä ajattele niitä. Työasioiden miettiminen vapaa-ajalla ylläpitää korkeaa vireystilaa ja kuluttaa työntekijän resursseja (Ahola 2012.)

Rentoutumisella tarkoitetaan työstä rauhoittumista ja se onnistuu esimerkiksi luonnossa liikkumalla tai musiikkia kuuntelemalla (Ahola 2012.) Rentoutuminen hoitaa mieltä ja auttaa kehon fyysistä palautumista, joka nopeuttaa voimavarojen palautumista. Rentoutuminen rauhoittaa koko keskushermostoa, jolloin esimerkiksi kehon stressihormonin kortisolien taso laskee ja se korvautuu mielihyvää tuottavilla hormonyhdisteillä (Mieli Ry 2022.)

Taitojen hallinta tarkoittaa vapaa-ajan aktiviteettejä, jotka tarjoavat haasteita, oppimismahdollisuuksia ja tilaisuuden tuntea omaa kyvykkyyttä. Näiden aktiviteettien tulisi olla mahdollisimman erilaisia työnkuvaan nähden.

Omaehtoisuus vapaa-ajalla tarkoittaa sitä, että yksilö voi itse päättää vapaa-ajan tekemisistään aikataulutuksesta lähtien. Tämä mahdollistaa itselle mieluisten asioiden tekemisen vapaa-ajalla (Ahola 2012.)

9.1 Poliisin palautumiskeinot

Kaikissa organisaatioissa pitäisi olla valmiit tavat ja toimintatavat haastavien tilanteiden jälkipuintia varten (Rantaeskola ym. 2015, 165).

Myös poliisihallituksen määräyksessä Suomen kaikissa poliisiyksiköissä tulee järjestää jälkikäsitteily vaativan tilanteen jälkeen (Poliisihallitus 2012, viitattu teoksessa Paloniemi 2020, 19).

Ihmissuhteet töissä, että vapaa-ajalla ovat merkittävä palautumiskeino poliiseille. Vertaistuki on tärkeä osa, sillä sen avulla edistetään jaksamista. Vertaistuki on myös siksi niin tärkeää, että muut

työt ovat niin erilaisia verrattuna poliisin työhön, että vain poliisi pystyy antamaan oikeanlaista tukea. Muiden kuin poliisien kanssa vietetty aika mahdollistaa irtautumisen työstä ja se auttaa palautumisessa ja jaksamisessa (Paloniemi 2020 43–44.)

Poliisit useasti puhuvat mieluummin työasioista muiden poliisien kanssa ja sallittavissa rajoissa siviilien kanssa (Paloniemi 2020, 44). Paloniemi (2020 44–45) myös puhutaan poliisien kokevan edellä mainitun Poliisihallitus (2012) työpaikan edellyttämän jälkipuinnin merkityksestä ja sen palautumista parantavasta vaikutuksesta.

Työnantajan tarjoama apu koetaan hyväksi tavaksi palautua työn haasteista. Näitä ovat edellä mainittu jälkipuinti, joka voi olla esimerkiksi post-traumatyöpajat, työpaikan omat tukihenkilöt ja työpaikan terveydenhuoltoon sisältyvä ammattiapu. Tieto olemassa olevasta mahdollisuudesta saada apua työpaikalta on myös olennainen osa, joka helpottaa poliisien jaksamista töissä (Paloniemi 2020, 45–46.)

Työkokemus poliisissa koetaan palautumista edistäväksi asiaksi. Työkokemuksen mukana lisääntyy ammattitaito, joka luo työhön luottamausta rauhallisuutta ja joustavuutta. Nämä edellä mainitut tekijät helpottavat poliisin työssä kohdattaviin asioihin suhtautumista. Suhtautumisesta tulee rennompaa eikä se kuormita niin paljon, kun työkokemusta on kertynyt (Paloniemi 2020, 49.)

Paloniemen (2020) mukaan poliisit palautuvat töistään parhaiten pidemmällä lomilla esimerkiksi kesälomilla, koska tällöin vapaa-ajanjakso on riittävän pitkä unohtamaan työasiat. Töistä tulee myös osata irtautua ja työn ja vapaa-ajan ero tulee olla selkeä. Unen merkitystä myös korostetaan varsinkin, jos työskentelee vuorotöissä (Paloniemi 2020, 53).

Luonnossa liikkuminen ja liikunta nähdään hyvänä keinona palautua työstä. Myös erilaiset harrastukset, kuten saunominen tai videopelien pelaaminen nähdään hyvänä palautumiskeinona (Paloniemi 2020, 52–53.)

10 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään lukuisia eri tekijöitä, jotka ovat sidoksissa toisiinsa tavalla toisella. Poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään stressin, päätöksenteon, resilienssin, havainnoinnin sekä tilannetietoisuuden, jotka on avattu tarkasti opinnäytetyössämme.

Minkälaisia eri psykologisia tekijöitä poliisi kokee kohtaamissaan voimankäyttötilanteissa. Opinnäytetyöstämme selviää, että ihmisen toimintaan, ajatteluun sekä kehitykseen vaikuttaa monet eri sosiaaliset, psyykkiset ja biologiset taustatekijät. Biologisiin tekijöihin kuuluvat perintötekijät, eli geenit, hermoston toiminta ja ominaisuudet sekä ihmisen kasvuympäristö. Psyykkisiin tekijöihin taas kognitiiviset eli tiedonkäsittelyyn liittyvät kyvyt, erilaiset tunteet, motiivit sekä mielenterveyden tila. Sosiaalsiin tekijöihin koti- ja perhetaustat, vertaisryhmät ja yhteiskunnalliset elinolosuhteet (Pentikäinen, n.d.)

Tutkimuksessamme selviää, että poliisit kohtaavat työssään jatkuvasti haastavia tilanteita ja normaalista poikkeavasti käyttäytyviä ihmisiä, joissa tilanteiden ratkaiseminen perustuu ensisijaisesti muuhun kuin fyysisiin voimakeinoihin. Voimankäyttötilanteet, joihin poliisi törmää, etenevät yleensä nopeasti ja yllätyksellisesti, jonka vuoksi ihmisen psykologiset ominaisuudet korostuvat. Tilanteissa korostuu poliisin nopea havainnointi, päätöksenteko sekä tilanteen lopulta ratkaiseva toiminta joko yksin tai partiossa. Tilanteissa olevat tekijät voidaan jakaa useisiin osa-alueisiin kuten ennako-oletukset ja stressi sekä niiden vaikutus, havainnointi, päätöksenteko, tunteet, ajattelu sekä muisti (Kaunisto ym. 2021, 183–184.)

Tilannetietoisuudelle ei ole opinnäytetyömme perusteella vakiintunutta määritelmää vaan se voidaan määritellä usealla eri tavalla. Tilannetietoisuuden määrittely perustuu kuitenkin kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen sen hetkisestä tilanteesta. Tällainen kokonaisvaltainen ymmärrys pitää sisällään havainnointia, ennakkointia ja päätöksentekoa. Poliisiin työssä tilannetietoisuuden merkitys on huomattava, mutta vaikka tilannetietoisuus on heikko voi poliisi silti hoitaa tehtävänsä hyvin. Ja myös toisinpäin, vaikka tilannetietoisuus olisi hyvä voi tehtävän suorittaminen olla heikolla tasolla.

Tilannetietoisuus on poliisille ensiarvoisen tärkeää, koska poliisit toimivat monesti tilanteissa, jossa on kyse terveydestä, turvallisuudesta ja mahdollisesti elämästä tai kuolemasta (Huhta 2023, 2.1 Situational awareness, 14). Tällaisia tilanteita voivat esimerkiksi olla poliisin voimankäyttötilanteet. Tutkimuksen tulokset osoittavat sen, että tilannetietoisuuden tulee olla hyvällä tasolla poliisin voimankäyttötilanteissa. Voimankäyttötilanteet vaativat poliisilta havainnointikykyä ja niin sanottua tulevaisuuden ennustamista mitä seuraavaksi tapahtuu tai mitä poliisin tulee tehdä seuraavaksi. Tämä kaikki ajattelu on tilannetietoisuutta.

Tutkimuksemme osoittaa, että stressi on keskeinen vaikuttava tekijä poliisin kohtaamisissa voimankäyttötilanteissa. Työstämme käy ilmi, että evoluution kannalta stressin aikaansaaman reaktion tarkoituksena on saada ihminen selviytymään haastavista ja uhkaavista tilanteista ja se voidaan jakaa sekä kielteisiin, että myönteisiin stressireaktioihin, riippuen siitä miten ihminen kokee tilanteen.

Työssämme tarkasteltiin poliisin suoriutumista voimankäyttötilanteista ja siitä pystyy havaitsemaan, että esimerkiksi fysiologisella virittäytymisellä on parantavia vaikutuksia stressaavista tilanteista suoriutumiseen. Lisäksi liika virittäytyminen taas heikentää niistä suoriutumista.

Työssä käy ilmi lisäksi, että voimankäyttötilanteiden aiheuttama stressivaste saa poliisissa aikaan aistien ja valppauden tehostumisen, joka vaikuttaa positiivisesti tilanteista selviämiseen

Opinnäytetyömme perusteella poliisit palautuvat työstä aiheutuvasta stressistä keskustelemalla työkavereiden kanssa työasioista ja irtautumalla vapaa-ajalla kokonaan työstä. Poliisit kokevat omat harrastukset ja liikunnan tärkeiksi palautumisen keinoiksi. Myös ulkona liikkuminen nähdään hyvänä palautumisen keinona.

11 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää mitä eri tekijöitä poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään. Tavoitteenamme oli tehdä kirjallisuuskatsaus ja kerätä tietoa aiheesta mahdollisimman useasta eri lähteestä. Päädyimme syventymään työssämme stressiin, tilannetietoisuuteen, päätöksentekoon sekä resilienssiin ja miten nämä näkyvät poliisin kohtaamisissa voimankäyttötilanteissa.

Mielenkiintoinen huomio työtä tehdessä oli, kun Huhta kertoo haastattelussaan, että tilannetietoisuutta ei ole määritelty ennen poliisin operatiivisessa toiminnassa on se kuitenkin poliisin ylempi (AMK) 2023–2024 suunnitelmaan sisällytetty. Kyseinen suunnitelma on hyväksytty 2022, jolloin Huhdan väitöskirjaa ei ollut vielä edes julkaistu ja tässä väitöskirjassa tilannetietoisuutta määritellään Huhdan mukana ensimmäistä kertaa poliisin operatiivisesta näkökulmasta.

Kuten opinnäytetyöstä tuli selville, poliisin voimankäyttötilanteet pitävät sisällään useita eri tekijöitä. Halusimme syventyä omasta mielestämme niistä mielenkiintoisimpiin. Jälkeen päin ajateltuna huomasimme, että tekijät, mitä käsittelimme, olivat erittäin laajoja ja niihin olisi pystynyt syventymään vielä paljon enemmänkin. Saimme aikaan niin sanotun yleiskatsauksen, johon saimme kuitenkin kerättyä riittävästi tietoa eri lähteistä, pääsimme tavoitteeseemme sekä saimme vastattua tutkimuskysymyksiin mitä olimme asettaneet.

Opinnäytetyömme käytettävyyks oli hyvä, koska saimme tehtyä katsauksesta selkeä- sekä helppolukuisen. Työ antaa mielestämme selkeän katsauksen niihin eri voimankäyttötilanteiden tekijöihin, joihin halusimme syventyä. Emme halunneet syventyä työssä aiheisiin liikaa, vaan antaa riittävän syvän ja helposti lähestyttävän katsauksen aiheeseen, jota lukijoilla on mahdollista hyödyntää ja käyttää omaan elämäänsä.

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus sopi hyvin työhön, koska se mahdollistaa poliisin voimankäytön eri tekijöiden käsittelyn laaja-alaisesti. Verraten esimerkiksi opinnäytetyöhön, joka olisi tehty kyselylomakkeella olisivat tulokset olleet paljon suppeampia eikä asiaa olisi voitu käsitellä sen syvemmin. Kyselyt ja haastattelut olisivat antaneet eri tekijöihin poliisin omia kokemuksia ja määrittelyjä tekijöihin, kun nyt kirjallisuuskatsauksen kautta voimme käyttää useita eri lähteitä ja saada monta eri näkökulmaa asioiden määrittelyyn.

Käytimme opinnäytetyössämme useita eri kirjallisia sekä sähköisiä lähteitä, joihin viittasimme tekstissä. Kaikki käyttämämme lähteet olivat mielestämme luotettavia, hyvin perusteltuja sekä ne oli kirjoitettu asiantuntijoiden toimesta.

Opinnäytetyössä käytetty British College of policing malli kuvaa hyvin, mitä kaikkia osa-alueita poliisin päätöksentekoon liittyy voimankäyttötilanteissa. Opinnäytetyössä on kuvattu myös sitä, kuinka

tärkeä osa inhimilliset tekijät ovat, kuten stressi, erilaiset tunnereaktiot sekä yksilölliset ennako-
asenteet. Malliin olisikin hyvä lisätä ihmisen psykologisten tapojen vaikutus osana päätöksentekoa
poliisin voimankäyttötilanteissa.

Pohdimme, että opinnäytetyötämme voisi halutessaan jatkojalostaa syventymällä yhteen jo käsitte-
lemäämme voimankäyttötilanteiden tekijään, hakea tietoa muista tekijöistä tai esimerkiksi tekemällä
kyselytutkimuksia poliisintöitä tekeville.

11.1 Luotettavuus ja etiikka

Tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset uskottavia vain,
jos tutkimus on tehty tieteellisen käytännön ohjeiden mukaisesti. Keskeisiä kohtia tutkimusetikalle
ovat, että tutkimuksen tekemisessä noudatetaan rehellisyyttä, huolellisuutta ja täsmällistä tulosten
dokumentoimista ja esittämistä sekä lopputuloksen arviointia. Tutkimuksen tulisi olla toteutettu oi-
keilla tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmillä ja sen tulee olla avointa ja vastuullista tie-
teellistä viestintää. Työn lähdeviitteet tulee olla oikein merkitty, jotta otetaan huomioon muut tutkijat
ja heidän työnsä saavat ansaitsemansa arvostuksen. Tieteellisen tutkimus laaditaan ja toteutetaan
ja raportoidaan ja siinä muodostuneet tietoaineistot tallioidaan asetettujen edellytysten mukaisesti
(Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 6.)

Hyvää tieteellistä käytäntöä voidaan loukata sepittämällä, havaintojen vääristelyllä, plagioinnilla ja
anastamisella. Sepittäminen tarkoittaa, että tutkija esittää tekaistuja havaintoja tai tuloksia tai mo-
lempia eikä tutkimusta ole tehty tutkimuksessa kuvatulla tavalla tai menetelmällä (Tutkimuseettinen
neuvottelukunta 2023, 8–9.)

Havaintojen vääristely tarkoittaa, että työssä käytettäviä alkuperäisiä havaintoja muokataan tarkoi-
tuksellisesti tai havainnot esitetään niin, että niihin pohjautuva johtopäätös vääristyy. Tulosten vää-
ristely on tutkimustulosten muuttamista tai niiden seulomista, mutta myös johtopäätösten kannalta
osuvien tulosten tai tietojen kertomatta jättämistä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 8.)

Plagiointi tarkoittaa jonkun toisen tekemän työn käyttämistä omanaan. Tätä voi olla esimerkiksi
suorien lainauksien esittäminen omanaan tai niitä mukaillen tehty kopiointi. Anastaminen tarkoittaa
toisen tutkimustuloksen, ajatuksen, hankkeen, löydösten tai aineiston esittämistä omanaan (Tutki-
museettinen neuvottelukunta 2023, 9.)

Tämä opinnäyte työ on tehty tutkimusetiikkaa noudattaen. Työssä lähdeviitteet on kirjattu tarkasti,
että jokainen työtä lukeva voi löytää viitatus teoksen ja sen sanoman helposti. Työssä on myös
käytetty useita eri lähteitä ja suurin osa niistä on 2000-luvulta, joten tieto on ajantasaista.

LÄHTEET

- Ahola, K. 2012: Kesäloman ja muun vapaa-ajan psyykkiset terveysvaikutukset. Artikkel. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Luettavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo10363> Luettu 14.3.2024
- Andersen, J.P. & Gustafsberg, H. 2016: A training Method to Improve Police Use of Force Decision Making: A Randomized Controlled Trial, SAGE Open. Luettavissa: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2158244016638708>. Luettu 19.1.2024
- Anttila, J. 2017: Havainto- ja hahmopsykologia – Visuaalisen analytiikan työkalut, osa. Aurelios blogi. Luettavissa: <https://www.loihdeadvance.com/blogi/havainto-ja-hahmopsykologia> Luettu 9.3.2024
- Boucht, J. 2020: Poliisin voimakeinojen käyttö, suomalaisen oikeuden oppikirja. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere. PunaMusta Oy. Luettavissa: < https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/346237/Oppikirja_31_netti.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Luettu 17.1.2024
- College of Policing, 2014: Code Of Ethics: A Code of Practice for the Principles and Standards of Professional Behaviour for the Policing Profession of England and Wales. Luettavissa: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7d867140f0b65084e75b94/Code_of_Ethics_2014_Web_Accessible.pdf. Luettu 15.3.2024
- Endsley, M 1995: Toward a theory of situation awareness in dynamic systems. Human factors Vol 37(1). Tieteellinen julkaisu. Luettavissa: https://www.researchgate.net/publication/210198492_Endsley_MR_Toward_a_Theory_of_Situation_Awareness_in_Dynamic_Systems_Human_Factors_Journal_371_32-64. Luettu 17.1.2024
- Endsley, M. & Garland, D. 2000: Situation awareness analysis and measurement, chapter theoretical underpinnings of situation awareness. Tieteellinen julkaisu. Luettavissa: https://www.researchgate.net/publication/292771806_Situation_awareness_analysis_and_measurement_chapter_theoretical_underpinnings_of_situation_awareness
- Haikansalo, A & Korander, T. 2023: Poliisi (AMK) -opinnäytetyön ohje. Poliisiammattikorkeakoulu. Poliisi (AMK). Opinnäytetyö.
- Huhta, J-H. 2023: Situational Awareness in Operational Police Encounters: How is it formed, what factors influence it and how it can be trained. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Väitöskirja.
- Hurley, K 2024: What Is Resiliene? Your Guide to Facing Life's Challenges, Adversities, And Crises. Artikkel. Luettavissa: <https://www.everydayhealth.com/wellness/resilience/> Luettu: 9.3.2024
- Kaunisto, J.& Hyyti, J. & Koskelainen, M. & Nieminen, A. 2021: Poliisityön psykologia. Tampere, Grano Oy
- Karvonen, Erkki. 1999: Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Tampere, Tammerpaino.
- Koistinen, M. 2011: Tilannetietoisuus ja tilannekuva operatiivisessa liikenteenhallinnassa. Aalto-yliopisto. Insinööritieteiden koulu, yhdyskunta- ja ympäristötekniikan laitos. Diplomityö.

Korkeila, J. 2008: Stressi, tunteiden säätely ja immunitaatio. Artikkel. Lääkärikirja Duodecim. Luettavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo97123>. Luettu 9.3.2024.

Mattila, A. 2022: Stressi. Artikkel. Lääkärikirja Duodecim. Luettavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00976>. Luettu 19.1.2024.

MIELI Suomen Mielenterveys Ry 2022: Rentoutuminen palauttaa voimia. Artikkel. Luettavissa: <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mielenterveys-ja-arjen-taidot/rentoutuminen-palauttaa-voimia/> Luettu: 14.3.2024

MIELI Suomen Mielenterveys Ry 2022: Resilienssi auttaa selviytymään. Artikkel. Luettavissa: <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/resilienssi-auttaa-selviytymaan/>. Luettu 9.3.2024

Mustonen, A. 2000: Mediapsykologia. Porvoo, Ws Bookwell Oy

Nurmi, Jouni 2021. Virheet päätöksenteossa. Kliininen päätöksenteko. Edufication.com. Hakupäivä 22.1.2024. Luettu 14.3.2024

Ojanen E. 2015. Hyvä päätös? Filosofisia näkökulmia päätöksentekoon. Sastamala: Vammalan kirjainpaino Oy. Luettavissa: <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/03/Hyv%C3%A4-p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s.pdf> Luettu: 14.3.2024

Paloniemi, K. 2020: Poliisin kokemuksia työn kuormitustekijöistä sekä palautumiskeinoista. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu.

Pentikäinen, I. n.d: Psykologia tieteenä. Verkkosivu. Luettavissa: <https://peda.net/p/lsmo%20Pentik%C3%A4inen/ppk22/pt>. Luettu: 16.1.2024.

Poliisi (ylempi AMK) -tutkinto (120 op) Opetussuunnitelma 2023–2024. Poliisiammattikorkeakoulu 2022. Luettavissa: <https://polamk.fi/documents/25254699/37709942/Poliisi-ylempi-AMK-opetussuunnitelma.pdf/>

Rantaeskola, S. & Halme, K. & Kortessalmi, L. & Lönnroth, K. & Parviainen, J. & Saukonen, T. & Springare, S. 2014: Poliisilaki — Kommentaari. Tampere, Suomen Yliopistopaino -Juvenes Print. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86690/Oppikirjoja_23_poliisilaki.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 18.1.2024.

Rantaeskola, S. & Hyyti, J. & Kauppila, J. & Koskelainen, M. 2015. Haastavat asiakastilanteet – Väki- valta työssä. Helsinki: Talentum. Luettu. 12.3.2024

Rikander, H. 2019: Custos publicus gladium frustra non fert: Empiirinen tutkimus poliisin voimankäytöstä ja poliisin kohtaamasta väkivallasta. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, oikeustieteiden laitos. Väitöskirja.

Rovasalo, A. 2021: Dissosiaatiohäiriöt. Artikkel. Lääkärikirja Duodecim. Luettavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00360> Luettu: 12.3.2024.

Salminen, A. 2011: Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. Luettavissa: https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 8.2.2024.

Tampereen yliopisto, 2023: Juha-Matti Huhta: Tilannetietoisuus on kriittisen tärkeää poliisitoiminnassa. Artikkel. Luettavissa: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/70009295/juha-matti-huhta-tilannetietoisuus-on-kriittisen-tarkeaa-poliisitoiminnassa?publisherId=69818730>. Luettu 12.3.2024.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö. Luettavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Luettu: 25.3.2024

Vastuullisen tutkijanarvioinnin työryhmä. 2020: Tutkijanarvioinnin hyvät käytännöt. Vastuullisen tutkijanarvioinnin kansallinen suositus. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 5:2020, 2. vuosikerta. Helsinki, 2020. Luettavissa: <https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-03/tutkijanarviointi.pdf> Luettu: 25.3.2024

World Health Organisation, 2023: Stress. Verkkosivu. Luettavissa: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/stress>. Luettu: 9.3.2024

Åhman, H. & Gustafsberg, H. 2017: Tilannetaju, päättä paremmin. Helsinki, Alma Talent Pro.